

تحليل مبادى وارداتى محصولات اساسى كشاورزى و ارائه پيشنهادهائى اصلاحى

معاونت پژوهش‌هاى اقتصادى
دفتر: مطالعات اقتصادى

كد موضوعى: ۲۲۰
شماره مسلسل: ۱۶۱۵۱
آبان‌ماه ۱۳۹۷

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه و بیان مسئله
۳.....	۱. محصولات اساسی کشاورزی کدامند؟
۷.....	۲. آمار واردات محصولات اساسی کشاورزی
۱۱.....	۳. محصولات اساسی کشاورزی منتخب
۱۳.....	۴. اولویت‌های تعیین مبادی وارداتی
۱۵.....	۵. بررسی وضعیت هریک از محصولات غذایی منتخب
۵۱.....	۶. دسته‌بندی پیشنهادهای اجرایی
۵۳.....	۷. جمع‌بندی پیشنهادهای اجرایی
۵۶.....	۸. پاسخ به برخی انتقادهای احتمالی
۵۸.....	۹. ملاحظات اجرایی
۶۰.....	پی‌نوشت‌ها

تحلیل مبادی وارداتی محصولات اساسی کشاورزی و ارائه پیشنهادهای اصلاحی

چکیده

جمهوری اسلامی ایران سالیانه مقادیر قابل توجهی از نیاز خود به محصولات کشاورزی و غذایی را از طریق واردات تأمین می‌کند. اما به دلیل نبود برنامه مشخص برای این واردات، در سال‌های گذشته شاهد نوسان در میزان واردات و تغییر در مبادی وارداتی این کالاها بوده‌ایم.

علاوه بر این در حال حاضر کشورهای غربی که تحت تأثیر مستقیم و غیرمستقیم دشمنان ایران قرار دارند، سهم قابل توجهی را در روند تأمین محصولات اساسی کشاورزی ایران به خود اختصاص داده‌اند؛ این درحالی است که ظرفیت بالفعل و بالقوه تولیدی در کشورهای همسایه، منطقه و همسو برای تولید اغلب محصولات غذایی مورد نیاز ایران وجود دارد و ایران می‌تواند بخش قابل توجهی از نیاز خود را به محصولات غذایی، از کشورهای همسایه و همسو تأمین کند. به این ترتیب علاوه بر بالا رفتن ضریب امنیت غذایی، روابط ایران با کشورهای منطقه عمق بیشتری خواهد گرفت.

بررسی‌ها نشان می‌دهد به‌طور خاص کشورهای روسیه، قزاقستان و بلاروس در بین کشورهای منطقه اوراسیا در کنار کشورهای هند و چین می‌توانند بخش قابل توجهی از نیاز فعلی ایران را در واردات محصولات اساسی کشاورزی تأمین کنند؛ درحالی که اکنون بخش قابل توجهی از واردات این محصولات از کشورهایی همچون برزیل، آرژانتین و برخی کشورهای اروپایی انجام می‌شود.

علاوه بر این اکنون به دلیل نبود برنامه بلندمدت برای تأمین محصولات اساسی کشاورزی از طریق واردات، امکان انعقاد قرارداد بلندمدت با تولیدکنندگان اصلی وجود ندارد و عمده این محصولات به واسطه شرکت‌های اروپایی خریداری می‌شود و این مسئله اثرگذاری آنها را در روند تأمین محصولات اساسی کشاورزی ایران افزایش داده است؛ در این زمینه لازم است ضمن تدوین برنامه‌های کوتاه‌مدت و میان‌مدت، واردات محصولات اساسی کشاورزی از طریق توافق‌های تجاری دوجانبه با کشورهای هدف ساماندهی شود.

در شرایط فعلی کشور امکان تحریم‌های اقتصادی آمریکا و متحدان آن وجود دارد، که می‌تواند به‌طور مستقیم و یا غیرمستقیم بر روند تأمین محصولات اساسی کشاورزی اثر بگذارد. بنابراین لازم است مبادی وارداتی این محصولات با معیارهای مناسب اولویت‌بندی شود و شرایط برای اقدام فعالانه ایران به‌منظور بی‌اثر کردن تحریم‌های فعلی و آینده فراهم آید.

مقدمه و بیان مسئله

تأمین امنیت غذایی را نمی‌توان صرفاً براساس اهداف و دلایل اقتصادی و یا مزیت‌های نسبی توجیه کرد؛ بلکه لازم است در این زمینه عناصر مهم دیگری همچون عوامل سیاسی، استراتژیک و اجتماعی مورد توجه واقع شوند. واردات محصولات کشاورزی و غذایی از یک کشور، چنان‌که با برنامه و تحت کنترل نباشد، می‌تواند وابستگی اقتصادی به آن کشور را در پی داشته باشد و در زمان بروز بحران در روابط دوجانبه، امنیت غذایی را دچار اختلال کند. بنابراین تدوین برنامه‌ای برای تعیین مبادی اصلی محصولات غذایی کشور امری ضروری است و نباید به‌سادگی بازار مصرف محصولات غذایی را در اختیار دیگر کشورها قرار داد. در این زمینه تعیین شاخص‌های اساسی در اولویت‌بندی کشورهای مبدأ کالاهای اساسی کشاورزی یکی از ضروری‌ترین اقدامات است.

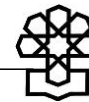
از این‌رو در شرایط تحریم مجدد ایران از سوی آمریکا در زمینه تجارت با دیگر کشورهای جهان، اولویت‌بندی و انتخاب مناسب شرکای تجاری ایران، به‌خصوص در زمینه محصولات کشاورزی و غذایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نیز به این مهم توجه شده و در بند ششم از این سیاست‌ها آمده است: «افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی (به‌ویژه در اقلام وارداتی)، و اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی و ایجاد تنوع در مبادی تأمین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی به کشورهای محدود و خاص».[۱]

علاوه بر این، مقام معظم رهبری نیز در بیانات خود به‌طور صریح بر لزوم خرید محصولات مورد نیاز کشور از کشورهای دوست و همسایه تأکید کرده‌اند. ایشان در سخنانی در تاریخ دوم تیرماه ۱۳۹۴، ضمن تأکید بر اینکه برخی اوقات تأمین برخی کالاها و نیازها از دو مسیر امکان‌پذیر است؛ یک مسیر از طریق اروپا و آسان و مسیر دیگر از طریق غیراروپا، ولی سخت. مسیر اول را گرچه آسان، اما در عین حال «مهلک»، «مضر»، «در تنگنا نگهدارنده»، «ضعیف‌کننده دوستان و قوی‌کننده دشمنان» دانسته‌اند و تأکید کرده‌اند این روش «زمام اختیار امور داخلی را به دست دشمن می‌دهد».[۲]

بنابراین یکی از مهم‌ترین مسائل پیش روی ایران در شرایط فعلی، تعیین تکلیف شرایط واردات محصولات اساسی کشاورزی و انتخاب بهینه مبادی وارداتی آنهاست.

نکته‌ای که باید به آن توجه شود اینکه در این گزارش به‌طور خاص به سیاست‌های تجاری به‌منظور تعیین بهتر مبادی وارداتی محصولات اساسی کشاورزی در کوتاه‌مدت پرداخته شده است؛ درحالی که ممکن است در مورد برخی از محصولات، سیاست مناسب پیش روی کشور در بلندمدت، کاهش میزان واردات و تأمین نیاز از تولیدات داخلی باشد.

۱. محصولات اساسی کشاورزی کدامند؟

اعلامیه جهانی حقوق بشر که توسط مجمع ملل متحد در سال ۱۹۴۸ پذیرفته شده است، حق غذا را پایه تعریف مفهوم غذای اساسی می‌داند و به‌طور مشخص عنوان می‌کند که غذای اساسی به‌عنوان حداقل غذای مورد نیاز برای یک زندگی است که در هر کشوری توسط دولت‌ها تعریف مشخص می‌شود. [۳]

سازمان غذا و کشاورزی ملل متحد (فائو)، غذای اساسی را این‌گونه تعریف کرده است: «غذای اساسی غذایی است که مرتباً و در مقادیری که بخش غالب رژیم غذایی را شامل شود، خورده می‌شود و نسبت عمده‌ای از انرژی و مواد مغذی مورد نیاز بدن را تأمین می‌کند. رژیم غذایی اکثر مردم برپایه تعداد معدودی از مواد غذایی بنا شده است». همچنین در ادامه این تعریف آمده است: «غذای اساسی همه نیازهای غذایی کل جمعیت را برآورده نمی‌کند؛ بلکه برای این منظور نیاز به گستره وسیعی از مواد غذایی است. غذای اساسی به‌طور خاص در مورد کودکان و اقشاری که از نظر تأمین مواد غذایی آسیب‌پذیر هستند اهمیت ویژه دارد». [۴]

بر این اساس می‌توان گفت محصولات اساسی کشاورزی، محصولاتی هستند که نیازهای غذایی اساسی بدن انسان را برطرف می‌کنند. البته توجه به این نکته ضروری است که وقتی صحبت از محصولات اساسی کشاورزی می‌شود، تمامی محصولات کشاورزی که در زنجیره تأمین غذای اساسی انسان نقش کلیدی دارند، مورد نظر است. به‌عنوان مثال غذای دام جزء محصولات غذایی که مورد استفاده انسان قرار بگیرد نیست؛ ولی در تهیه گوشت، شیر و دیگر محصولات اساسی مورد نیاز بدن نقش ویژه‌ای دارد. بنابراین غذای دام و دیگر محصولات مشابه آن نیز در این تحقیق مورد توجه قرار خواهند گرفت.

غذای اساسی با توجه به عادات غذایی و همچنین میزان دسترسی مردم به مواد غذایی، در نقاط مختلف دنیا می‌تواند محصولات مختلفی را شامل شود. از این‌رو منطقه جغرافیایی، شرایط آب و هوایی، نژاد و دیگر شرایط محیطی بر تعیین محصولات اساسی کشاورزی تأثیرگذار هستند. در نتیجه محصولاتی که به‌عنوان غذای اساسی در نظر گرفته می‌شوند با توجه به شرایط گفته شده در مکان‌های مختلف، متفاوت هستند.

همان‌طور که گفته شد بیانیه حقوق بشر دولت‌ها را موظف کرده است که با در نظر گرفتن شرایط مختلف، حداقل‌های غذایی مورد نیاز شهروندان خود را مشخص کنند. همچنین سازمان غذا و کشاورزی ملل متحد در مورد غذاهای اساسی مناطق مختلف توضیحات زیر را بیان می‌کند:

غذاهای اساسی از مکانی به مکان دیگر متفاوتند، اما به‌طور معمول آنها غذاهای ارزان‌قیمت و یا به‌راحتی در دسترس هستند که از سه درشت‌مغذی آلی مورد نیاز برای زنده ماندن و سلامت یکی یا بیشتر را تأمین می‌کنند. این سه درشت‌مغذی مورد نیاز عبارتند از: کربوهیدرات‌ها، پروتئین و چربی‌ها. به‌طور معمول، غذاهای اساسی به‌خوبی با شرایط رشد در مناطق خود انطباق یافته‌اند. به‌عنوان

مثال، آنها در مقابل خشکسالی، آفات و کمبود مواد مغذی خاک مقاومت بالایی دارند و به‌طور کلی برای ذخیره‌سازی طولانی‌مدت مناسب هستند.

براساس گزارش سازمان غذا و کشاورزی ملل متحد بیش از ۱۰ هزار گونه غلات و بیش از ۵۰ هزار گونه گیاه خوراکی در جهان وجود دارد. ولی بخش کمی از آنها در تأمین مواد غذایی نقش مهمی دارند. تنها ۱۵ گیاه زراعی، ۹۰ درصد از انرژی غذایی مورد نیاز مردم جهان را تأمین می‌کنند، درحالی که سه محصول برنج، ذرت و گندم بیش از دوسوم این میزان را شامل می‌شود. این سه محصول، غذای اساسی بیش از چهار میلیارد نفر بوده که برنج به تنهایی غذای تقریباً نیمی از مردم دنیاست. [۴]

درنهایت با توجه به آنچه گفته شد می‌توان نتیجه گرفت رژیم غذایی اکثر مردم برپایه یک یا چند مورد از محصولات زیر بنا شده است: برنج، گندم، ذرت، سیب‌زمینی و محصولات حیوانی مانند گوشت، شیر، تخم مرغ، پنیر و ماهی و این محصولات در اغلب مناطق دنیا جزء غذاهای اساسی محسوب می‌شوند. در ایران، دولت درخصوص کالاهای اساسی سیاست‌هایی از قبیل خرید تضمینی و همچنین مجموعه اقدامات تنظیم بازار شامل نحوه تعیین قیمت، تأمین، اعم از تولید داخلی و وارداتی، تعیین تعرفه، موجودی، قیمت توزیع، نظارت و بازرسی بر آنها و سایر عوامل مؤثر بر ثبات بازار را اعمال می‌کند.

در این زمینه قانون تضمین خرید محصولات اساسی در تاریخ ۲۱ شهریورماه ۱۳۶۸ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. در این قانون محصولاتی از قبیل گندم، برنج، جو، ذرت، چغندر، پنبه و ش، دانه‌های روغنی، چای، سیب‌زمینی، پیاز و حبوبات به‌عنوان کالاهای اساسی کشاورزی در نظر گرفته شده‌اند و «وزارت کشاورزی موظف شده است همه‌ساله قیمت خرید تضمینی این محصولات را با رعایت هزینه‌های واقعی تولید و در یک واحد بهره‌برداری متعارف و حفظ رابطه مبادله در داخل و خارج بخش کشاورزی تعیین و حداکثر تا آخر تیرماه به هیئت دولت تقدیم نماید».

همچنین دولت هرساله در بخشنامه‌های مختلف اقلامی را به‌عنوان کالاهای اساسی معرفی می‌کند. در یکی از این موارد اوایل اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۳ دولت با استناد به اصل یکصدوسی‌وهشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در بخشنامه‌ای کالاهای اساسی و حساس را به دو گروه تقسیم‌بندی کرد که ۱۷ کالای اولویت یک مشمول قیمتگذاری توسط کارگروه تنظیم بازار و ۲۶ کالای اولویت دو مشمول رصد و پایش مستمر بازار شدند.

کالاهای کشاورزی در اولویت اول عبارتند از: گوشت قرمز، گندم، آرد، نان، برنج، روغن نباتی، شکر، کره، جو، ذرت، کنجاله سویا، گوشت مرغ، شیرخشک صنعتی و شیر خام. همچنین محصولات غذایی موجود در اولویت دوم عبارتند از: پنیر، ماست و تخم مرغ. [۵]

همچنین در اقدام دیگری در اواسط مردادماه سال جاری بخشنامه جدیدی ازسوی دولت منتشر شد که در آن ۲۵ قلم کالا به‌عنوان کالاهای اساسی معرفی شدند تا همچنان مشمول دریافت ارز یارانه‌ای دولت باشند. در میان این اقلام نیز محصولاتی همچون گندم، برنج، گوشت قرمز، گوشت مرغ، کنجاله سویا، ذرت، جو، شکر، روغن، حبوبات، دانه‌های روغنی و چای به چشم می‌خوردند. [۶]

با جمع‌بندی نکات مطرح شده و با در نظر گرفتن آن دسته از محصولات و نهاده‌های اساسی مرتبط با زنجیره تأمین حوزه کشاورزی که در تأمین درشت‌مغذی‌های اصلی مورد نیاز بدن نقش بسزایی دارند، می‌توان کالاهای اساسی مورد نظر در این تحقیق را در جدول زیر خلاصه کرد:

جدول ۱. محصولات اساسی کشاورزی به تفکیک درشت‌مغذی‌های مورد نیاز بدن

درشت‌مغذی مورد نیاز	محصولات و نهاده‌های اساسی
پروتئین	حیوانات زنده شامل گاو، گوسفند، بز، مرغ و جوجه
	محصولات حیوانی مانند اسپرم گاو و نطفه زنده
	انواع گوشت مانند گاو، گوساله، گوسفند، مرغ و ماهی
	لبنیات و تخم مرغ
	غذای دام مانند کنجاله سویا و دیگر تفاله‌های صنعتی
	دانه‌های روغنی
چربی	روغن‌های نباتی و حیوانی شامل روغن سویا، روغن نخل (پالم)، روغن آفتابگردان
کربوهیدرات	انواع غلات مانند گندم، جو، ذرت، برنج و ارزن
	قند و شکر

در تجارت بین‌الملل داده‌های کالاها را براساس کد HS^۱ دسته‌بندی می‌کنند. در شماره‌گذاری HS تعرفه‌هایی که دو رقم اول آنها بین ۰۱ الی ۲۳ است، محصولات غذایی هستند. در جدول زیر کد HS آن دسته از محصولات غذایی که به‌عنوان محصولات اساسی در نظر گرفته می‌شوند و در جدول فوق معرفی شدند، نشان داده شده است.

جدول ۲. کد HS محصولات و نهاده‌های اساسی کشاورزی

ابتدای کد HS	محصولات و نهاده‌های اساسی کشاورزی
۰۱۰۲	گاو
۰۱۰۴۱	گوسفند
۰۱۰۴۲	بز
۰۱۰۵	جوجه و مرغ
۰۲۰۲ و ۰۲۰۱	گاو و گوساله
۰۲۰۴	گوسفند و بره
۰۲۰۵	مرغ
۰۳	ماهی
۰۴۰۲	شیر خشک
۰۴۰۵	کره
۰۴۰۱، ۰۴۰۳، ۰۴۰۴ و ۰۴۰۶	سایر لبنیات
۰۴۰۷	تخم مرغ
۰۵۱۱۱۰۰۰	اسپریم گاو
۰۵۱۱۹۹۱۰	نطفه زنده
۱۰۰۱	گندم
۱۰۰۳ و ۱۰۰۴	جو
۱۰۰۵	ذرت
۱۰۰۶	برنج
۱۰۰۸	ارزن
۱۲۰۱	دانه سویا
۱۲۰۴	دانه کتان
۱۲۰۵	دانه کلزا
۱۲۰۶	دانه آفتابگردان
۱۲۰۷	سایر دانه‌های روغنی
۱۲۰۹	دانه برای کشت
۱۵۰۷	روغن سویا
۱۵۰۹	روغن زیتون
۱۵۱۱	روغن نخل (پالم)
۱۵۱۲	روغن دانه آفتابگردان
۱۵	سایر روغن‌ها
۱۷۰۱	شکر خام
۲۳۰۴	کنجاله سویا
۲۳	سایر خوراک دام

مأخذ: کتاب مقررات صادرات و واردات جمهوری اسلامی ایران. [۷]

۲. آمار واردات محصولات اساسی کشاورزی

در این تحقیق علاوه بر آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران، از آمار دیگر کشورهای صادرکننده به ایران نیز استفاده شده است. درحقیقت آمار گمرک این اشکال اساسی را دارد که تنها کشور طرف معامله را گزارش می‌کند و در بسیاری از موارد، به‌خصوص در مورد محصولات کشاورزی، امکان تعیین مبدأ اصلی محصولات وارداتی ایران با استفاده از آمار گمرک فراهم نیست.

بنابراین برای دستیابی به مبادی اصلی محصولات وارداتی کشور، از دو سایت comtrade.un.org و trademap.org که با سازمان ملل مرتبط هستند و آمارهای خود را از گمرکات کشورهای جهان دریافت می‌کنند، استفاده شده است.

باین‌حال کنار هم قرار دادن آمارهای گمرکات دیگر کشورها و آمار گمرک ایران، این مزیت را دارد که در مورد هریک از کالاهای اساسی امکان تعیین مبادی اصلی وارداتی و همچنین واسطه‌های تجاری فراهم می‌شود. در ادامه آمار واردات محصولات کشاورزی و غذایی و همچنین محصولات اساسی این بخش ایران در ده سال اخیر بررسی شده است. توضیح اینکه در مورد آمار گمرک جمهوری اسلامی از داده‌های سال‌های ۱۳۸۵ الی ۱۳۹۶ استفاده شده و درباره آمارهای جهانی از داده‌های سال‌های ۲۰۰۶ الی ۲۰۱۷ استفاده شده است. ابتدا به بررسی میزان واردات کل محصولات کشاورزی و غذایی کشور پرداخته می‌شود و در ادامه واردات محصولات اساسی این بخش مورد بررسی قرار می‌گیرد.

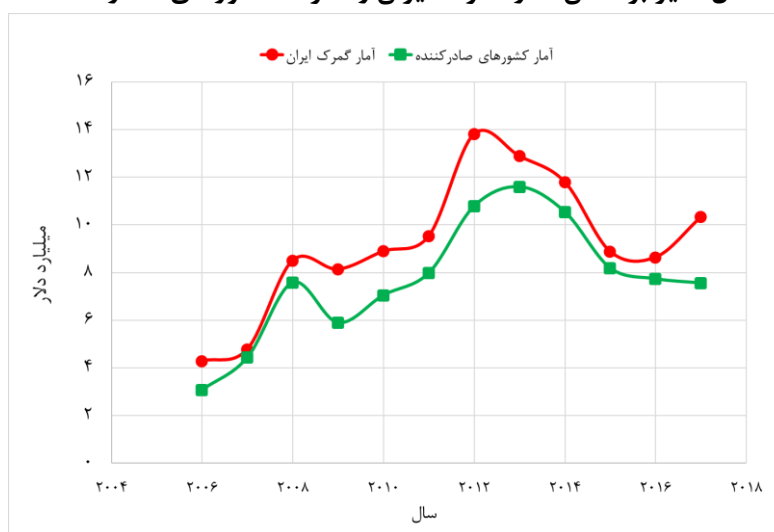
در جدول زیر میزان واردات محصولات کشاورزی و غذایی ایران در طول ۱۲ سال اخیر، به تفکیک آمار گمرک جمهوری اسلامی و گمرکات کشورهای صادرکننده آورده شده است.

جدول ۳. میزان واردات محصولات کشاورزی و غذایی ایران و سهم آن از کل واردات در طول ۱۲ سال اخیر براساس آمار گمرک ایران و گمرک کشورهای صادرکننده

سال	میزان واردات (میلیارد دلار)		سهم از کل واردات کشور (درصد)	
	منبع: گمرک ایران	منبع: گمرک کشورهای صادرکننده	منبع: گمرک ایران	منبع: گمرک کشورهای صادرکننده
۱۳۸۵ (۲۰۰۶)	۴/۳	۳/۱	۱۰	۸
۱۳۸۶ (۲۰۰۷)	۴/۸	۴/۴	۱۰	۹
۱۳۸۷ (۲۰۰۸)	۸/۵	۷/۶	۱۵	۱۳
۱۳۸۸ (۲۰۰۹)	۸/۱	۵/۹	۱۵	۱۳
۱۳۸۹ (۲۰۱۰)	۸/۹	۷/۱	۱۴	۱۳
۱۳۹۰ (۲۰۱۱)	۹/۵	۸/۰	۱۵	۱۳
۱۳۹۱ (۲۰۱۲)	۱۳/۸	۱۰/۸	۲۶	۱۶
۱۳۹۲ (۲۰۱۳)	۱۲/۹	۱۱/۶	۲۵	۱۸
۱۳۹۳ (۲۰۱۴)	۱۱/۸	۱۰/۶	۲۳	۱۵

میزان واردات (میلیارد دلار)		سهم از کل واردات کشور (درصد)		سال
منبع: گمرک کشورهای صادرکننده	منبع: گمرک ایران	منبع: گمرک کشورهای صادرکننده	منبع: گمرک ایران	
۸/۲	۲۱	۸/۹	۱۵	۱۳۹۴ (۲۰۱۵)
۷/۷	۲۰	۸/۶	۱۴	۱۳۹۵ (۲۰۱۶)
۷/۶	۱۹	۱۰/۳	۱۵	۱۳۹۶ (۲۰۱۷)
۷/۷	۱۷/۸	۹/۲	۱۳/۴	میانگین ۱۲ سال

نمودار ۱. میزان واردات محصولات کشاورزی و غذایی ایران و سهم آن از کل واردات در طول ۱۲ سال اخیر براساس آمار گمرک ایران و گمرک کشورهای صادرکننده

همان‌طور که در جدول بالا مشخص است میزان واردات محصولات کشاورزی و غذایی ایران در طول ۱۲ سال اخیر براساس آمار گمرک جمهوری اسلامی به‌طور متوسط سالیانه ۹/۲ میلیارد دلار و براساس آمارهای کشورهای صادرکننده ۷/۷ میلیارد دلار است.

توضیح اینکه دلیل اصلی تفاوت آمار گمرک ایران و آمار کشورهای صادرکننده در این حقیقت نهفته است که در تجارت بین‌الملل کشورهای صادرکننده یک کالا تنها قیمت کالای صادر شده خود را که دریافت کرده‌اند گزارش می‌کنند؛ درحالی که کشورهای واردکننده علاوه بر قیمت خود کالا، قیمت بیمه، حمل‌ونقل و دیگر خدمات مرتبط با واردات محصول را نیز در زمان واردات به‌عنوان قیمت کالا اعلام می‌کنند. ازاین‌رو به‌طور معمول قیمت گزارش شده ازسوی کشورهای واردکننده بیشتر از قیمت گزارش شده ازسوی کشورهای صادرکننده است.

به‌طور خاص در زمینه محصولات کشاورزی که حمل‌ونقل دشوارتری دارند، این تفاوت قیمت بیشتر از محصولات با ارزش افزوده بالاتر است. این مسئله دلیل اصلی تفاوت قیمتی است که در آمارهای فوق مشاهده می‌شود.

درحالی که درخصوص وزن اعلامی محصولات این تفاوت وجود ندارد و آمار گمرک ایران و گمرک کشورهای صادرکننده، وزن کالاهای مبادله شده را یکسان گزارش کرده‌اند؛ مگر در مواردی که بخشی از کالا به روش‌های غیرقانونی و یا با استفاده از معافیت‌های قانونی به کشور وارد شده و به همین دلیل در گمرک ایران به ثبت نرسیده باشد.

از آنجاکه در طول ۱۲ سال اخیر روند واردات محصولات کشاورزی و غذایی با نوسانات قابل توجهی همراه بوده است، می‌توان برای درک بهتر از وضعیت فعلی واردات محصولات کشاورزی و غذایی، آمار مربوط به پنج سال اخیر را در نظر گرفت. باین حال از آنجاکه آمار سال ۲۰۱۷ کشورهای صادرکننده به ایران، هنوز قابل اطمینان نیست و برخی از کشورها به آن اضافه نشده‌اند، بهتر است این پنج سال، از سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ ملاک عمل قرار بگیرد.

در جدول زیر آمار میانگین میزان واردات محصولات غذایی کشور در طول پنج سال (۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶) نشان داده شده است.

جدول ۴. میانگین واردات محصولات کشاورزی و غذایی ایران و سهم آن از کل واردات در طول پنج سال (۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶)، براساس آمار گمرک ایران و گمرک کشورهای صادرکننده

سال	میزان واردات (میلیارد دلار)		سهم از کل واردات کشور (درصد)	
	منبع: گمرک ایران	منبع: گمرک کشورهای صادرکننده	منبع: گمرک ایران	منبع: گمرک کشورهای صادرکننده
۱۳۹۱ (۲۰۱۲)	۱۳/۸	۱۰/۸	۲۶	۱۶
۱۳۹۲ (۲۰۱۳)	۱۲/۹	۱۱/۶	۲۵	۱۸
۱۳۹۳ (۲۰۱۴)	۱۱/۸	۱۰/۶	۲۳	۱۵
۱۳۹۴ (۲۰۱۵)	۸/۹	۸/۲	۲۱	۱۵
۱۳۹۵ (۲۰۱۶)	۸/۶	۷/۷	۲۰	۱۴
میانگین پنج سال	۱۱/۲	۹/۸	۲۳/۰	۱۵/۴

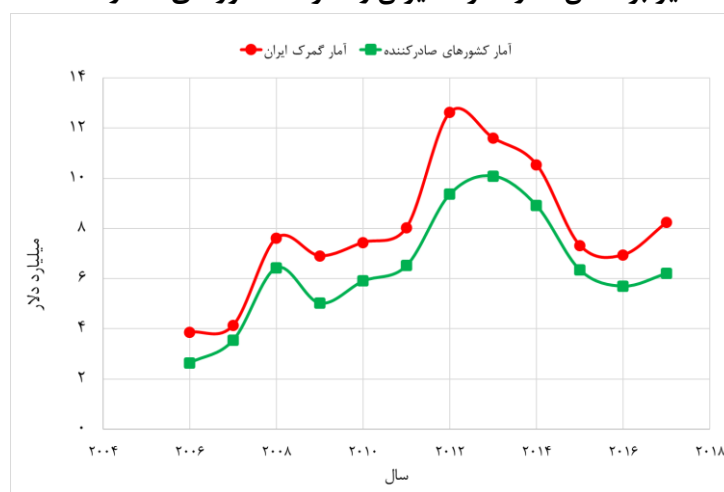
چنان‌که مشخص است در طول پنج سال مذکور، میزان واردات محصولات غذایی ایران به‌مراتب بیشتر از میانگین ۱۲ ساله است. در این مدت به‌طور میانگین براساس آمار گمرک جمهوری اسلامی ۱۱/۲ میلیارد دلار و براساس آمار گمرکات کشورهای صادرکننده ۹/۸ میلیارد دلار محصول کشاورزی و غذایی به ایران وارد شده است.

در ادامه آمار واردات محصولات اساسی کشاورزی بررسی می‌شود. در جدول زیر میزان واردات محصولات اساسی کشاورزی در طول ۱۲ سال اخیر نشان داده شده است.

جدول ۵. میزان واردات محصولات اساسی کشاورزی ایران و سهم آن از کل واردات و کل واردات محصولات غذایی در طول ۱۲ سال اخیر، براساس آمار گمرک ایران و گمرک کشورهای صادرکننده

میزان واردات (میلیارد دلار)		سهم از کل واردات کشور (درصد)		سهم از کل واردات محصولات غذایی (درصد)		سال
منبع: گمرک کشورهای صادرکننده	منبع: گمرک ایران	منبع: گمرک کشورهای صادرکننده	منبع: گمرک ایران	منبع: گمرک کشورهای صادرکننده	منبع: گمرک ایران	
۲/۷	۳/۹	۷	۹	۸۶	۹۰	۱۳۸۵ (۲۰۰۶)
۳/۶	۴/۱	۷	۹	۸۰	۸۷	۱۳۸۶ (۲۰۰۷)
۶/۴	۷/۶	۱۱	۱۴	۸۵	۹۰	۱۳۸۷ (۲۰۰۸)
۵/۰	۶/۹	۱۱	۱۳	۸۵	۸۵	۱۳۸۸ (۲۰۰۹)
۵/۹	۷/۵	۱۱	۱۲	۸۴	۸۴	۱۳۸۹ (۲۰۱۰)
۶/۵	۸/۰	۱۱	۱۳	۸۲	۸۴	۱۳۹۰ (۲۰۱۱)
۹/۴	۱۲/۶	۱۳	۲۴	۸۷	۹۱	۱۳۹۱ (۲۰۱۲)
۱۰/۱	۱۱/۶	۱۶	۲۳	۸۷	۹۰	۱۳۹۲ (۲۰۱۳)
۸/۹	۱۰/۵	۱۲	۲۰	۸۵	۸۹	۱۳۹۳ (۲۰۱۴)
۶/۴	۷/۳	۱۱	۱۸	۷۷	۸۲	۱۳۹۴ (۲۰۱۵)
۵/۷	۷/۰	۱۰	۱۶	۷۴	۸۰	۱۳۹۵ (۲۰۱۶)
۶/۲	۸/۲	۱۲	۱۵	۸۲	۸۰	۱۳۹۶ (۲۰۱۷)
۶/۴	۷/۹	۱۱/۱	۱۵/۳	۸۲/۸	۸۶/۰	میانگین ۱۲ سال

نمودار ۲. میزان واردات محصولات اساسی کشاورزی ایران و سهم آن از کل واردات در طول ۱۲ سال اخیر براساس آمار گمرک ایران و گمرک کشورهای صادرکننده

میزان واردات محصولات اساسی کشاورزی در ۱۲ سال اخیر به‌طور میانگین ۷/۹ میلیارد دلار طبق آمار گمرک ایران و ۶/۴ میلیارد دلار طبق آمار کشورهای صادرکننده بوده است. نکته جالب توجه اینکه بیش از ۸۰ درصد واردات محصولات غذایی ایران را محصولات اساسی این بخش تشکیل داده‌اند.

میانگین واردات محصولات اساسی کشاورزی در طول پنج سال (۲۰۱۲ تا ۲۰۱۶) نیز در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۶. میانگین واردات محصولات اساسی کشاورزی ایران و سهم آن از کل واردات و کل واردات محصولات غذایی، در طول پنج سال (۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶)، براساس آمار گمرک ایران و گمرک کشورهای صادرکننده

میزان واردات (میلیارد دلار)		سهم از کل واردات کشور (درصد)		سهم از کل واردات محصولات غذایی (درصد)		سال
منبع: گمرک کشورهای صادرکننده	منبع: گمرک ایران	منبع: گمرک کشورهای صادرکننده	منبع: گمرک ایران	منبع: گمرک کشورهای صادرکننده	منبع: گمرک ایران	
۹/۴	۱۲/۶	۲۴	۱۳	۹۱	۸۷	۱۳۹۱ (۲۰۱۲)
۱۰/۱	۱۱/۶	۲۳	۱۶	۹۰	۸۷	۱۳۹۲ (۲۰۱۳)
۸/۹	۱۰/۵	۲۰	۱۲	۸۹	۸۵	۱۳۹۳ (۲۰۱۴)
۶/۴	۷/۳	۱۸	۱۱	۸۲	۷۷	۱۳۹۴ (۲۰۱۵)
۵/۷	۷/۰	۱۶	۱۰	۸۰	۷۴	۱۳۹۵ (۲۰۱۶)
۸/۱	۹/۸	۲۰/۰	۱۲/۷	۸۶/۷	۸۲/۰	میانگین پنج سال

همان‌طور که در جدول فوق مشخص است میزان واردات محصولات اساسی بخش کشاورزی در طول پنج سال اخیر به‌طور میانگین ۹/۸ میلیارد دلار براساس آمار گمرک ایران و ۸/۱ میلیارد دلار براساس آمار کشورهای صادرکننده بوده است.

۳. محصولات اساسی کشاورزی منتخب

در بین کالاهای وارداتی بخش کشاورزی، محصولات متعددی وجود دارند که برخی از آنها در زنجیره تولید غذای مورد نیاز مردم کشور از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. علاوه بر این در بین بیش از ۴۰۰ کالای وارداتی در این بخش، تعداد معدودی از آنها سهم قابل توجهی از کل مبلغ وارداتی محصولات اساسی بخش کشاورزی را به خود اختصاص داده‌اند.

بنابراین لازم است در گام اول کالاهای اساسی کشاورزی که از نظر میزان قیمت دلاری واردات، در صدر کالاهای وارداتی این بخش قرار دارند، احصا شوند و در ادامه مبادی وارداتی این محصولات مورد بررسی قرار گیرند. چنان‌که گفته شد برای تعیین محصولات اساسی بخش کشاورزی که در وضعیت فعلی سهم قابل توجهی در واردات ایران دارند، بهتر است از آمار پنج سال ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۶ استفاده شود. در این میان آن دسته از کالاهای اساسی که بیشترین سهم را در واردات داشته‌اند، در جدول زیر نشان داده شده‌اند.

جدول ۷. میانگین میزان واردات محصولات اساسی کشاورزی منتخب در طول پنج سال (۲۰۱۲ تا ۲۰۱۶)،
براساس آمار گمرک ایران و گمرک کشورهای صادرکننده

ردیف	کالا	میزان واردات (میلیون دلار)	
		منبع: گمرک ایران	منبع: گمرک کشورهای صادرکننده
۱	ذرت	۱۶۰۲	۱۰۶۳
۲	گندم	۱۵۳۹	۱۲۰۵
۳	برنج	۱۲۸۰	۱۴۲۳
۴	کنجاله سویا	۱۱۷۶	۹۲۸
۵	شکر خام	۵۵۵	۳۴۵
۶	روغن نخل	۵۲۸	۵۳۷
۷	روغن سویا	۴۷۰	۴۰۵
۸	دانه سویا	۴۲۲	۳۲۱
۹	گوشت گاو و گوساله	۴۲۰	۴۰۶
۱۰	جو	۴۱۸	۳۰۸
۱۱	روغن دانه آفتابگردان	۳۱۹	۲۲۶
۱۲	کره	۲۱۳	۱۵۵
۱۳	دانه برای کشت	۱۱۹	۷۶
۱۴	دانه آفتابگردان	۸۶	۹۸
۱۵	شیر خشک	۸۱	۴۴
مجموع ۱۵ کالا		۹۲۲۸	۷۵۳۹
سهم از واردات محصولات اساسی کشاورزی		۹۴	۹۳
سهم از کل واردات محصولات غذایی		۸۲	۷۷
سهم از کل واردات		۱۹	۱۲

توضیحات: منظور از پنج سال اخیر در آمار گمرک ایران سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۵ و در آمار گمرک کشورهای صادرکننده سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۶ است.

چنان‌که در جدول فوق مشخص است از بین تمامی محصولات اساسی کشاورزی، ۱۵ کالا بیش از ۹۳ درصد کل واردات محصولات اساسی کشاورزی ایران را تشکیل داده‌اند. براساس آمار گمرک ایران این ۱۵ کالا در طول پنج سال مذکور به‌طور میانگین وارداتی بالغ بر ۹/۲ میلیارد دلار داشته‌اند و براساس آمار کشورهای صادرکننده میزان واردات این ۱۵ کالا در سال‌های مذکور به‌طور میانگین ۷/۵ میلیارد دلار بوده است.

۴. اولویتهای تعیین مبادی وارداتی

در حال حاضر متولیان بخش بازرگانی کشور راهبرد دقیقی در تعیین شرکای تجاری در دستور کار قرار نداده‌اند. در شرایطی که لازم است مبادی وارداتی محصولاتی همچون کالاهای اساسی کشاورزی به‌درستی تعیین شود، ابتدا باید معیارهای مناسبی برای اولویت‌بندی بین کشورهای موجود اتخاذ شود. «توسعه پیوندهای راهبردی و گسترش همکاری و مشارکت با کشورهای منطقه و جهان به‌ویژه همسایگان» یکی از اصول اقتصاد مقاومتی است که لازم است در سیاست‌های تجاری به آن توجه شود. [۱] با توجه به این اصل که در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی وجود دارد و همچنین دیگر موارد مشابه، می‌توان سه معیار زیر را برای تعیین اولویت مبادی وارداتی محصولات اساسی کشاورزی کشور در نظر گرفت:

۴-۱. روابط سیاسی مناسب با کشور هدف

واضح است که روابط سیاسی کشورها همواره بر ایجاد روابط تجاری مقدم است و بر آنها سایه می‌افکند. به‌طور قطع هرچه رابطه سیاسی یک کشور با ایران مناسب‌تر باشد، منطقاً باید در تعیین مبادی وارداتی محصولات اساسی مورد نیاز کشور در اولویت بالاتری قرار بگیرد. در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نیز به این مسئله توجه شده و برقراری ارتباط با کشورهای همسو در مقایسه با کشورهایی که جهت‌گیری‌های سیاسی مخالفی با جمهوری اسلامی ایران دارند، در اولویت قرار دارد.

۴-۲. اولویت قرار دادن کشورهای همسایه و منطقه

برقراری یک رابطه تجاری عمیق با کشورهای همسایه و منطقه، علاوه بر اینکه به دلیل نزدیکی ارتباطات، منافع اقتصادی بیشتری در مقایسه با رابطه با دیگر کشورها به ارمغان می‌آورد، می‌تواند موجبات پیوند عمیق اقتصادی ایران را با این کشورها فراهم کند که نتیجه آن افزایش امنیت و ثبات در بین کشورهای همسایه و منطقه است. این مسئله نیز به‌طور صریح در سیاست‌های اقتصاد مقاومتی آورده شده و لازم است در تعیین مبادی وارداتی کشور به این مهم توجه شود.

۴-۳. اولویت قرار دادن کشورهای دوستانه با ایران دارند

واردات محصولات غذایی از یک کشور، اگر که با برنامه‌ریزی همراه نباشد، می‌تواند وابستگی اقتصادی به آن کشور را در پی داشته باشد و در زمان بروز بحران در روابط دوجانبه، امنیت غذایی کشور را دچار اختلال کند. درواقع چنان‌که کشوری قصد دارد بخشی از نیازهای غذایی خود را از طریق واردات تأمین کند، لازم است به این نکته توجه نماید که انتخاب نادرست مبادی وارداتی می‌تواند وابستگی‌های فراوانی به همراه

داشته باشد. یکی از راه‌هایی که می‌تواند در مدیریت این وابستگی مفید واقع شود، برقراری یک رابطه تجاری دوسویه و متقابل است. در این صورت تنها این ایران نیست که به کشور مقابل وابستگی پیدا می‌کند؛ بلکه از آنجا که یک رابطه تجاری دوجانبه بین ایران و کشور مقصد برقرار می‌شود، هر دو طرف خود را به تأمین نیازهای طرف مقابل متعهد می‌دانند و در نتیجه به جای وابستگی یک‌سویه به کشورهای خاص، یک وابستگی متقابل بین دو کشور شکل می‌گیرد که می‌تواند منشأ شکل‌گیری یک رابطه تجاری عمیق بین دو کشور باشد. بنابراین در تعیین مبادی وارداتی محصولات غذایی، اولویت با کشوری است که رابطه تجاری دوسویه با ایران دارد و میزان صادرات ایران به این کشور با میزان واردات قابل مقایسه است.

در عمل کشورهای مختلف با تعرفه‌گذاری ترجیحی اولویت‌بندی شرکای تجاری خود را محقق می‌کنند، اما در ایران تاکنون بجز مواردی معدود و کم‌اثر، این روش مورد استفاده قرار نگرفته است. درواقع می‌توان گفت در حال حاضر اصول فوق در سیاست‌های تجاری کشور نقش بسیار اندکی دارند و سیاستگذاری‌ها در راستای جهت‌دهی به بازرگانان در انتخاب شرکای تجاری مناسب، قرار ندارند.

۴-۴. سطح تولید قابل قبول و مطمئن

یکی دیگر از مسائلی که لازم است در انتخاب مبادی وارداتی محصولات اساسی کشاورزی مورد توجه قرار گیرد، سطح تولید محصولات در کشورهاست. این مسئله به‌طور خاص زمانی اهمیت می‌یابد که ایران بخواهد با انعقاد قراردادهای بلندمدت بخشی از نیاز خود به یک محصول اساسی کشاورزی را برای چندین سال از یک کشور تأمین کند.

در این راستا لازم است کشورهایی در اولویت قرار بگیرند که دارای سطح تولید قابل قبول و مطمئن درخصوص کالای مورد نظر باشند تا نوسانات تولید در مقاطع خاص، تأمین کالای مورد نظر را برای کشور دچار مشکل نکند.

۴-۵. امکان کمتر اثرگذاری سیاست‌های خصمانه آمریکا

در شرایط فعلی که بیشترین تهدید در زمینه تأمین نیازهای اساسی کشور از سوی آمریکا ایجاد می‌شود و تحریم‌های یک‌جانبه این کشور یکی از چالش‌های اساسی پیش روی ایران است، نکته بسیار مهم در زمینه انتخاب شرکای تجاری، رابطه نزدیک کشورها با آمریکا است. درواقع هرچه کشورها رابطه دورتری با آمریکا داشته باشند و این کشور نتواند آنها را به‌همراهی برای اعمال تحریم علیه ایران وادار کند، اولویت بیشتری در تجارت با ایران خواهد داشت.

۴-۶. توجه ویژه به شرایط تحریمی ایران و ویژگی‌های تجارت با کشورهای هدف

در حال حاضر شرایط تحریمی کشور ایجاب می‌کند که از سازوکارهای خاصی به منظور عدم اثرگذاری تحریم‌ها در روند تأمین محصولات اساسی کشاورزی استفاده کند. علاوه بر این وجود شرایطی همچون انباشت منابع مالی ایران در کشورهای مقصد نفت خام این کشور، می‌تواند به عنوان فرصتی در بازمهندسی مبادی وارداتی محصولات اساسی کشاورزی مورد استفاده قرار گیرد.

به طور مثال شرایط تحریمی ایران می‌تواند هزینه تمام شده تأمین محصولات اساسی کشاورزی از یک کشور را با افزایش قابل توجهی همراه کند و در عین حال در خصوص برخی دیگر از کشورها اثرگذاری کمتری داشته باشد.

بنابراین در شرایط فعلی لازم است ویژگی‌های خاص هریک از کشورها، از منظر شرایط تحریمی ایران در خصوص مواردی همچون نقل و انتقال پول، حمل و نقل و توافقی‌های گمرکی مورد توجه قرار گیرد و در این زمینه کشورهایی که شرایط مناسب‌تری دارند در اولویت قرار گیرند.

۵. بررسی وضعیت هریک از محصولات غذایی منتخب

در این بخش مبادی وارداتی هریک از ۱۵ محصول اساسی کشاورزی منتخب، به ترتیب ارزش دلاری میانگین میزان واردات در پنج سال اخیر، مورد بررسی قرار گرفته است.

۵-۱. ذرت

میانگین میزان واردات ذرت در فاصله پنج سال (۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶) در جدول زیر نشان داده شده است.

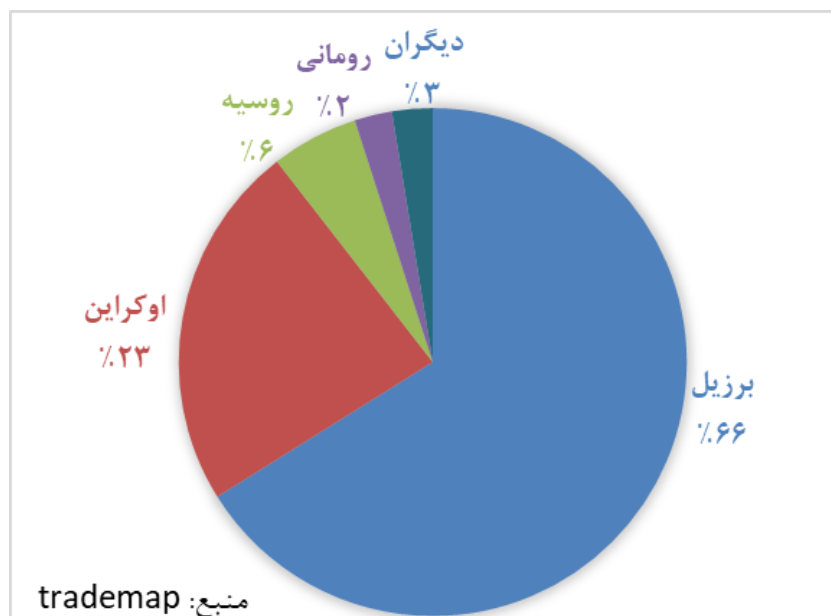
جدول ۸. میزان واردات میانگین ذرت در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

منبع آمار	هزار تن	میلیون دلار
گمرک ایران	۵۵۶۱	۱۶۰۲
گمرک کشورهای صادرکننده	۵۵۶۱	۱۱۲۱

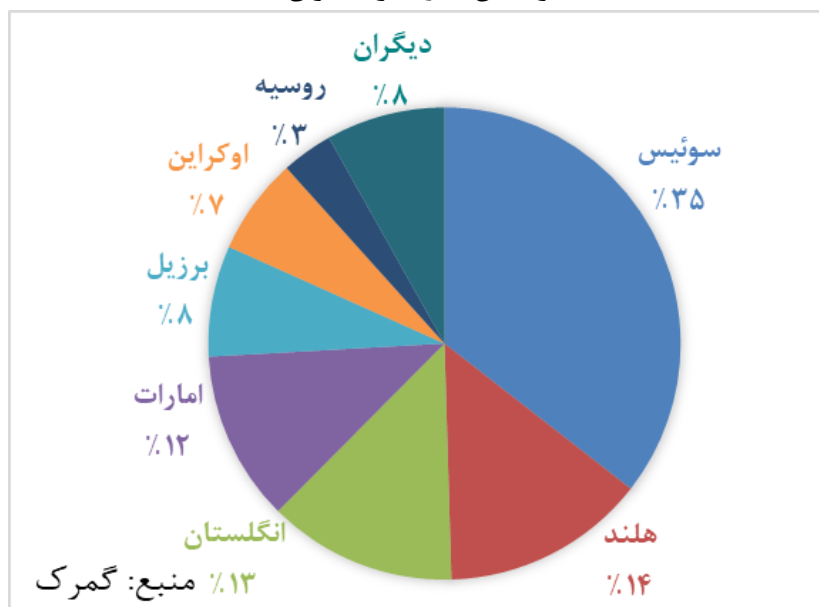
چنانچه پیش تر توضیح داده شد دلیل اصلی تفاوت آمار گمرک ایران و گمرک کشورهای صادرکننده محصولات، تفاوت در رقم دریافتی صادرکنندگان و رقم پرداخت شده از سوی واردکنندگان کالا است که

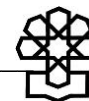
مواردی همچون حمل و نقل و بیمه را شامل می‌شود. اما این تفاوت در وزن محصولات وجود ندارد و همان‌طور که مشاهده می‌شود هر دو منبع یک میزان را در این مورد گزارش کرده‌اند. مبادی وارداتی ذرت ایران در نمودارهای زیر نشان داده شده است.

نمودار ۳. میانگین سهم مبادی وارداتی ذرت در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک کشورهای صادرکننده

نمودار ۴. میانگین سهم مبادی وارداتی ذرت در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک ایران

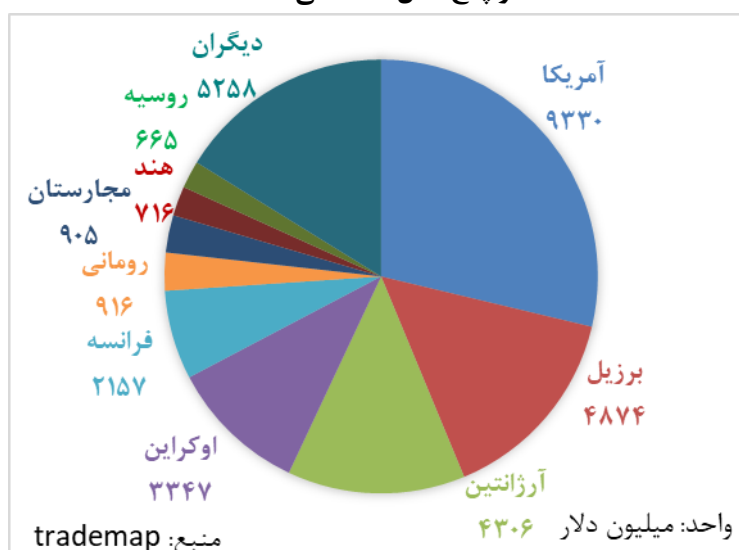

چنان‌که مشخص است عمده ذرت وارداتی ایران از کشور برزیل انجام می‌گیرد و بعد از آن کشور اوکراین نیز سهم قابل توجهی را از بازار ایران برعهده دارد. با این حال طبق آمار گمرک جمهوری اسلامی، واردکنندگان ایرانی ذرت را از کشورهای سوئیس، هلند، انگلستان و امارات خریداری کرده‌اند که درواقع واسطه واردات این محصول بوده‌اند.

به‌منظور ارائه پیشنهاد‌های اصلاحی، کشورهای صادرکننده ذرت در جهان مورد بررسی قرار گرفته‌اند که در نمودار زیر به همراه میانگین میزان صادرات در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ نشان داده شده‌اند.

نمودار ۵. میانگین صادرات بزرگ‌ترین صادرکنندگان ذرت جهان
در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

کشورهای آمریکا، برزیل، آرژانتین، اوکراین، فرانسه، رومانی، مجارستان، هند و روسیه عمده‌ترین صادرکنندگان جهانی ذرت در پنج سال اخیر بوده‌اند. در بین صادرکنندگان جهانی کشورهای هند و روسیه و پس از آن شرق اروپا و آمریکای جنوبی بهترین گزینه برای تأمین ذرت مورد نیاز ایران هستند. با توجه به اولویت‌های استراتژیک مطرح شده، موارد زیر جزء راهکارهای پیشنهادی به‌منظور بهبود وضعیت واردات ذرت هستند:

- راهبرد اول در این زمینه افزایش سهم کشورهای روسیه و هند است.
- در ادامه لازم است واردات از کشورهای اروپای شرقی و آمریکای جنوبی بدون واسطه و به‌طور مستقیم ساماندهی شود.
- علاوه‌بر این امکان کشت فراسرزمینی ذرت نیز در کشورهای حاشیه دریای خزر، از جمله روسیه و قزاقستان و همچنین برزیل و آرژانتین فراهم است.

۲-۵. گندم

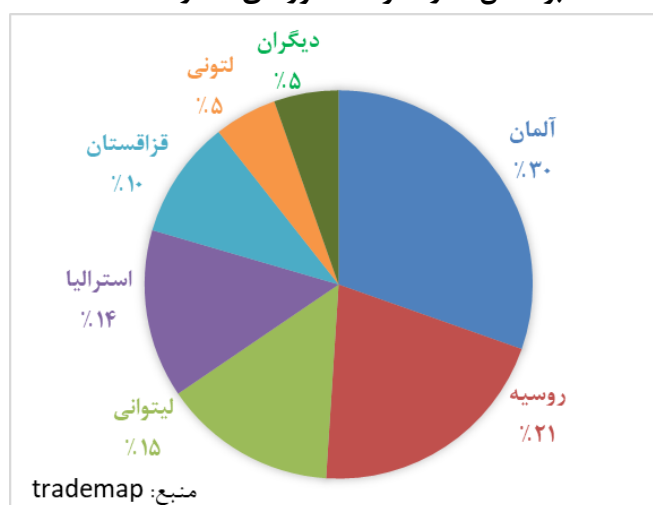
میانگین میزان واردات گندم در فاصله پنج سال ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۶ در جدول زیر نشان داده شده است.

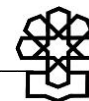
جدول ۹. میزان واردات میانگین گندم در پنج سال ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۶

منبع آمار	هزار تن	میلیون دلار
گمرک ایران	۴۵۴۳	۱۵۳۶
گمرک کشورهای صادرکننده	۴۴۶۲	۱۲۰۶

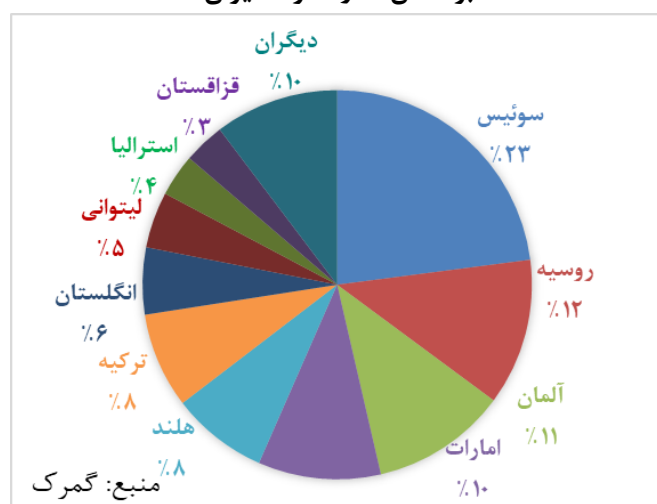
مبادی وارداتی گندم ایران در نمودارهای زیر نشان داده شده‌اند.

نمودار ۶. میانگین سهم مبادی وارداتی گندم در پنج سال ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۶
براساس آمار گمرک کشورهای صادرکننده

نمودار ۷. میانگین سهم مبادی وارداتی گندم در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶
براساس آمار گمرک ایران

چنان‌که مشخص است طبق آمارهای جهانی مبادی اصلی گندم وارداتی ایران در پنج سال اخیر کشورهای آلمان، روسیه، لیتوانی، استرالیا، قزاقستان و لتونی بوده‌اند. با این حال طبق آمار گمرک جمهوری اسلامی واردکنندگان ایرانی، گندم را عمدتاً از کشورهای سوئیس، روسیه، آلمان، امارات، هلند، ترکیه و انگلستان خریداری کرده‌اند.

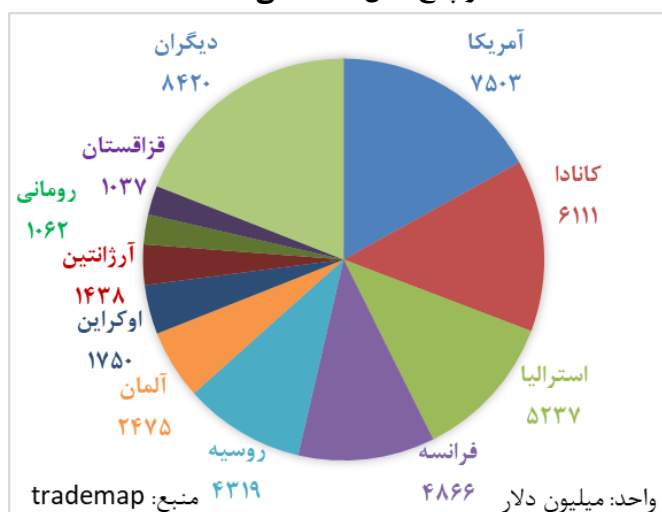
در بین مبادی وارداتی از بین کشورهای منطقه تنها کشورهای روسیه و قزاقستان هستند که رابطه تجاری متعادلی با ایران دارند. بنابراین می‌توان گفت در پنج سال اخیر حدود ۷۰ درصد واردات گندم ایران از کشوری انجام می‌گیرد که از نظر معیارهای مطرح شده در اولویت قرار ندارند.

نکته قابل توجه دیگر اینکه در طول دو سال اخیر به دلیل افزایش میزان تولید داخلی گندم، نیاز وارداتی ایران با کاهش چشمگیری همراه بوده، به‌طوری که میزان واردات از سال ۱۳۹۶ به صفر رسیده است. انتظار می‌رود در سال‌های آتی نیز نیاز وارداتی ایران به‌مراتب از میانگین پنج سال مطرح شده کمتر باشد.

در نمودار زیر کشورهای صادرکننده گندم در جهان به همراه میانگین میزان صادرات در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ نشان داده شده است.

نمودار ۸. میانگین صادرات بزرگ‌ترین صادرکنندگان گندم جهان

در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

طبق آمارهای جهانی، کشورهای آمریکا، کانادا، استرالیا، فرانسه، روسیه، آلمان، اوکراین، آرژانتین، رومانی و قزاقستان عمده‌ترین صادرکنندگان جهانی گندم بوده‌اند.

با توجه به اولویت‌های استراتژیک مطرح شده، موارد زیر جزء راهکارهای پیشنهادی به‌منظور بهبود وضعیت واردات گندم هستند:

- کشورهای روسیه و قزاقستان در اولویت واردات گندم قرار دارند و با توجه به کاهش چشمگیر واردات گندم ایران در سال‌های اخیر، این دو کشور با بخش کمی از میزان تولید و صادرات خود، پاسخگوی تمامی نیازهای وارداتی ایران در این زمینه هستند.

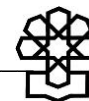

۳-۵. برنج

میانگین میزان واردات برنج در فاصله پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ در جدول زیر نشان داده شده است.

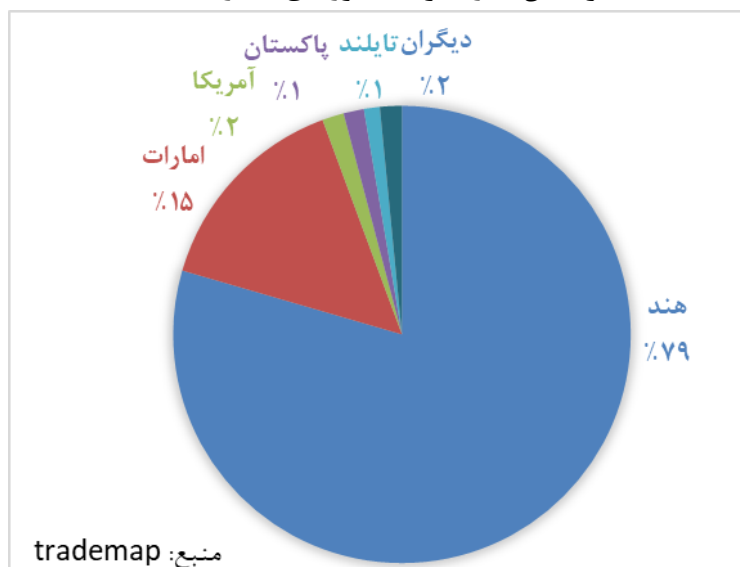
جدول ۱۰. میزان واردات میانگین برنج در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

منبع آمار	هزار تن	میلیون دلار
گمرک ایران	۱۲۰۵	۱۲۸۰
گمرک کشورهای صادرکننده	۱۳۹۸	۱۴۳۲

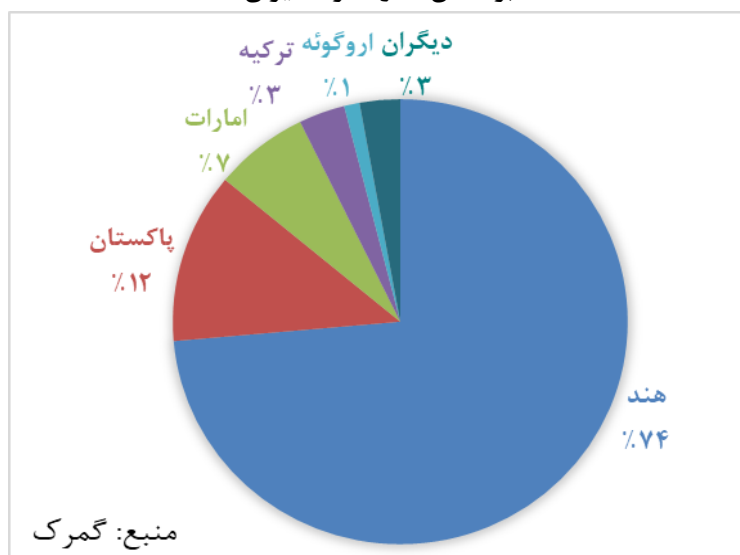

مبادی وارداتی برنج ایران در نمودارهای زیر نشان داده شده است.

نمودار ۹. میانگین سهم مبادی وارداتی برنج در پنج سال ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۶
براساس آمار گمرک کشورهای صادرکننده

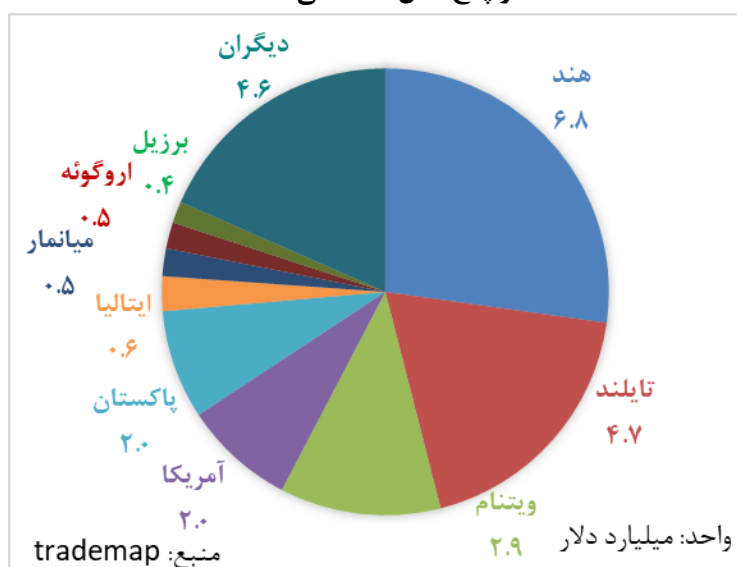
نمودار ۱۰. میانگین سهم مبادی وارداتی برنج در پنج سال ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۶
براساس آمار گمرک ایران

چنان که مشخص است عمده واردات برنج ایران از کشور هند صورت می گیرد. با این حال درخصوص واردات برنج، برخلاف دیگر محصولات، در آمار گمرک ایران مبدأ دوم برنج وارداتی، کشور پاکستان است. درحالی که این کشور در آمارهای جهانی سهم چندانی در واردات برنج ایران ندارد. دلیل این امر صادرات محصولات پاکستانی از طریق امارات و رابطه مالی خاص این معاملات است که موجب شده در آمار

گمرک، مقصد برنج‌هایی که از پاکستان به ایران می‌آیند، کشور امارات ثبت شود. نکته جالب توجه دیگر در زمینه واردات برنج، بالاتر بودن آمار کشورهای صادرکننده در مقایسه با آمار واردات ایران است که دلیل اصلی آن می‌تواند ورود بخشی از محصولات وارداتی از روش‌های غیرقانونی (قاچاق) و یا استفاده از معافیت‌های متعدد باشد که در نهایت به عدم ثبت ورود محموله‌های وارداتی در گمرک منجر می‌شوند. در نمودار زیر کشورهای صادرکننده برنج در جهان به همراه میانگین میزان صادرات در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ نشان داده شده است.

نمودار ۱۱. میانگین صادرات بزرگ‌ترین صادرکنندگان برنج جهان
در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

براساس آمارهای جهانی کشورهای هند، تایلند، ویتنام، آمریکا، پاکستان و ایتالیا، عمده‌ترین صادرکنندگان جهانی برنج در پنج سال اخیر بوده‌اند.

با توجه به اولویت‌های استراتژیک مطرح شده، موارد زیر جزء راهکارهای پیشنهادی به‌منظور بهبود وضعیت واردات برنج هستند:

- کشورهای هند و پاکستان در اولویت واردات برنج قرار دارند. در حال حاضر برنج ایران از طریق همین دو کشور تأمین می‌شود و لازم است همین روند تداوم داشته باشد.
- با این حال لازم است سازوکارهای مالی مناسب برای واردات مستقیم از کشور پاکستان و حذف واسطه‌گری امارات در این زمینه در دستور کار قرار گیرد.
- همچنین لازم است به‌منظور ایجاد تنوع بیشتر در مبادی وارداتی، بخش بیشتری از واردات برنج به جای هند از کشور پاکستان تأمین شود.

۴-۵. کنجاله سویا

میانگین میزان واردات کنجاله سویا در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۱۱. میزان واردات میانگین کنجاله سویا در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

منبع آمار	هزار تن	میلیون دلار
گمرک ایران	۲۰۷۲	۱۱۷۶
گمرک کشورهای صادرکننده	۲۰۰۷	۹۲۸

مبادی وارداتی کنجاله سویا به ایران در نمودارهای زیر نشان داده شده است.

نمودار ۱۲. میانگین سهم مبادی وارداتی کنجاله سویا در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶
براساس آمار گمرک کشورهای صادرکننده

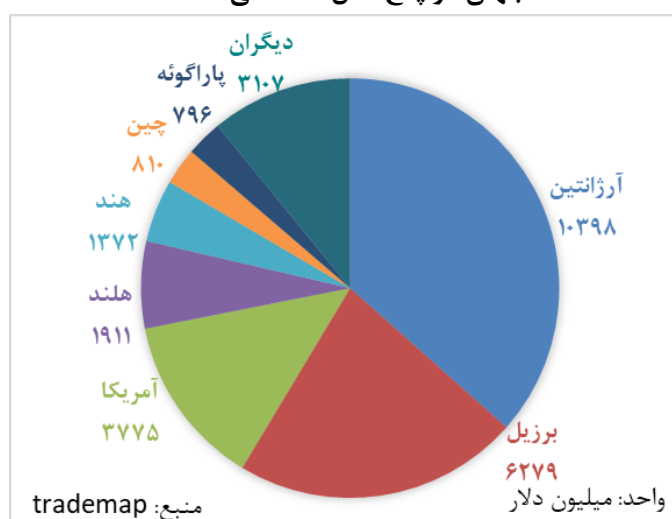
نمودار ۱۳. میانگین سهم مبادی وارداتی کنجاله سویا در پنج سال
۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک ایران

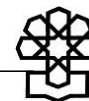

چنان‌که مشخص است حدود نیمی از کنجاله سویا وارداتی ایران از کشور آرژانتین تأمین می‌شود و بعد از آن نیز کشورهای هند و برزیل با سهم ۲۸ و ۲۴ درصدی در رده‌های دوم و سوم قرار دارند. با این حال طبق آمار گمرک، واردکنندگان ایرانی بخش زیادی از کنجاله سویا را از بازارهای هند، سوئیس، امارات و انگلستان خریداری کرده‌اند.

در نمودار زیر کشورهای صادرکننده کنجاله سویا در جهان به همراه میانگین میزان صادرات در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ نشان داده شده است.

نمودار ۱۴. میانگین صادرات بزرگ‌ترین صادرکنندگان کنجاله سویا
جهان در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

براساس آمارهای جهانی کشورهای آرژانتین، برزیل، آمریکا، هلند، هند و چین عمده‌ترین صادرکنندگان جهانی کنجاله سویا در پنج سال اخیر بوده‌اند.

در بین صادرکنندگان جهانی، کشورهای هند و چین و بعد از آن برزیل و آرژانتین، بهترین گزینه برای تأمین کنجاله سویا مورد نیاز ایران هستند؛ ولی لازم است واردات از این کشورها در قالب توافقاتی دوجانبه و به‌طور مستقیم انجام شود.

با توجه به اولویت‌های استراتژیک مطرح شده موارد زیر جزء راهکارهای پیشنهادی به‌منظور بهبود وضعیت واردات کنجاله سویا هستند:

- راهبرد اول در این زمینه افزایش سهم کشورهای هند و چین است.
- واردات مستقیم از کشورهای تولیدکننده اصلی و حذف واسطه‌های تجاری، دومین مسئله‌ای است که باید در این زمینه مورد توجه قرار گیرد.
- بررسی ظرفیت‌های تولیدی بالقوه کشورهای شمالی ایران در زمینه تولید سویا، و واردات بخشی از نیاز ایران از این کشورها، دیگر راهبرد مورد توجه در زمینه تأمین کنجاله سویاست.
- علاوه بر این امکان کشت فراسرزمینی سویا در کشورهای حوزه دریای خزر، یکی دیگر از گزینه‌های پیش روی ایران است.

۵-۵. شکر خام

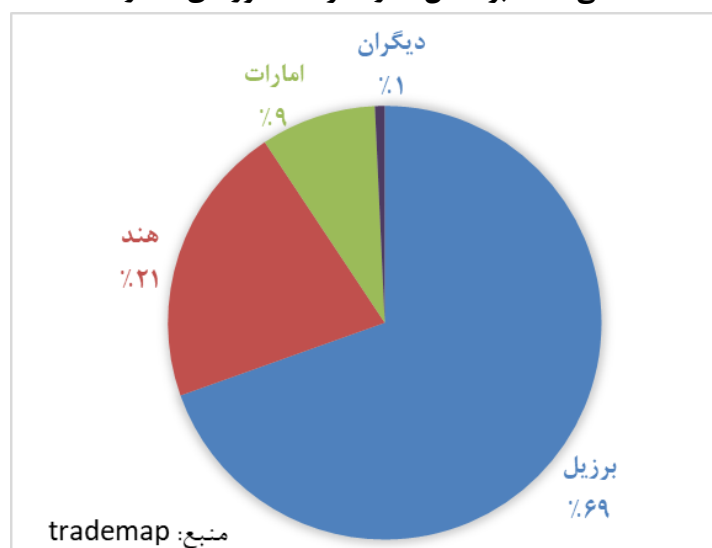
میانگین میزان واردات شکر خام در فاصله پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۱۲. میزان واردات میانگین شکر خام در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

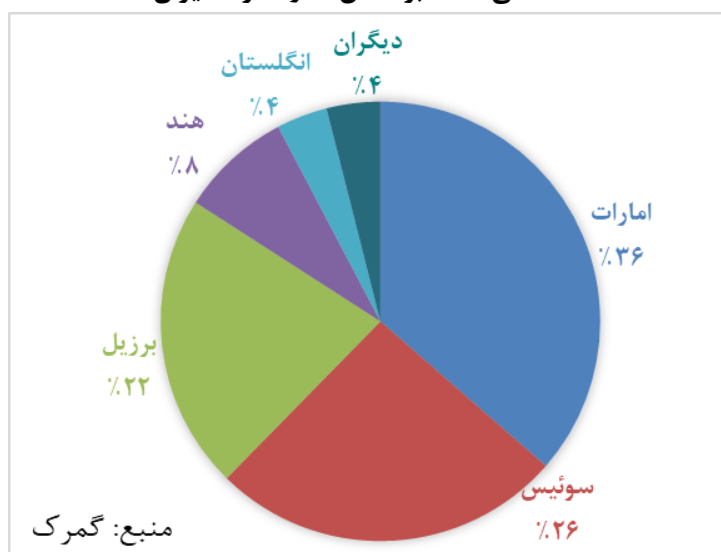
منبع آمار	هزار تن	میلیون دلار
گمرک ایران	۱۰۵۰	۵۵۵
گمرک کشورهای صادرکننده	۷۷۶	۳۴۵

مبادی وارداتی شکر خام ایران در نمودارهای زیر نشان داده شده است.

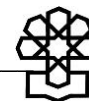
نمودار ۱۵. میانگین سهم مبادی وارداتی شکر خام در پنج سال
۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک کشورهای صادرکننده

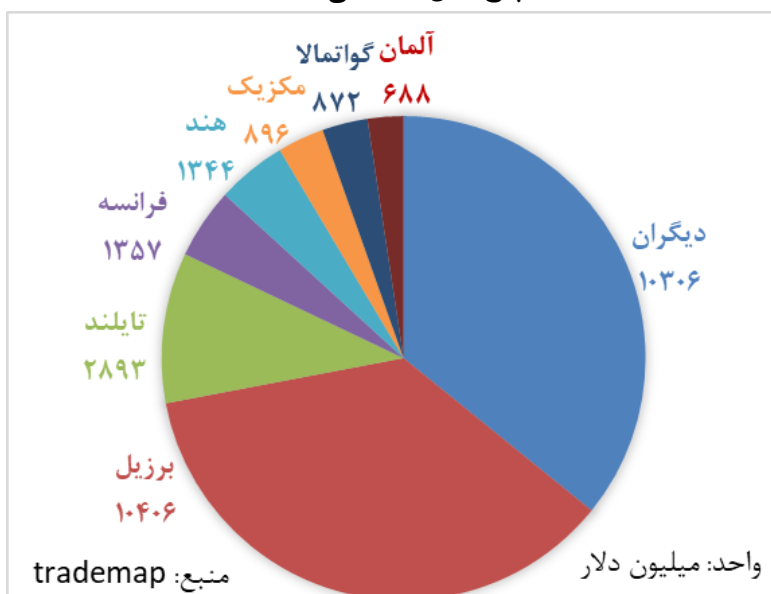
نمودار ۱۶. میانگین سهم مبادی وارداتی شکر خام در پنج سال
۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک ایران

طبق آمارهای جهانی عمده واردات شکر ایران از کشور برزیل انجام می‌گیرد و بعد از آن نیز کشور هند سهمی ۲۱ درصدی دارد. با این حال طبق آمار گمرک، بخش عمده واردات شکر از طریق واسطه‌گری کشورهای امارات و سوئیس وارد کشور شده است. در نمودار زیر کشورهای صادرکننده شکر خام در جهان به همراه میانگین میزان صادرات در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ نشان داده شده است.

نمودار ۱۷. میانگین صادرات بزرگ‌ترین صادرکنندگان شکر خام جهان در
پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

براساس آمارهای جهانی، کشورهای برزیل، تایلند، فرانسه و هند بزرگ‌ترین صادرکنندگان جهانی شکر خام در پنج سال اخیر بوده‌اند.

با توجه به اولویت‌های استراتژیک مطرح شده موارد زیر جزء راهکارهای پیشنهادی به‌منظور بهبود وضعیت واردات شکر خام هستند:

- در بین گزینه‌های موجود کشور هند و پس از آن برزیل و تایلند بهترین گزینه‌ها برای تأمین نیاز ایران هستند.
- با این حال در این مورد نیز لازم است واردات بدون واسطه دیگر کشورها انجام گیرد.
- شایان ذکر است تعداد کشورهای صادرکننده شکر در دنیا بسیار زیاد است و با توجه به میزان نیاز ایران که سالیانه در حدود ۴۰۰ میلیون دلار است، گزینه‌های زیاد دیگری نیز قابلیت تأمین نیاز ایران را دارند که از جمله آنها می‌توان به پاکستان، بلاروس و حتی کوبا اشاره کرد.

۵-۶. روغن نخل (پالم)

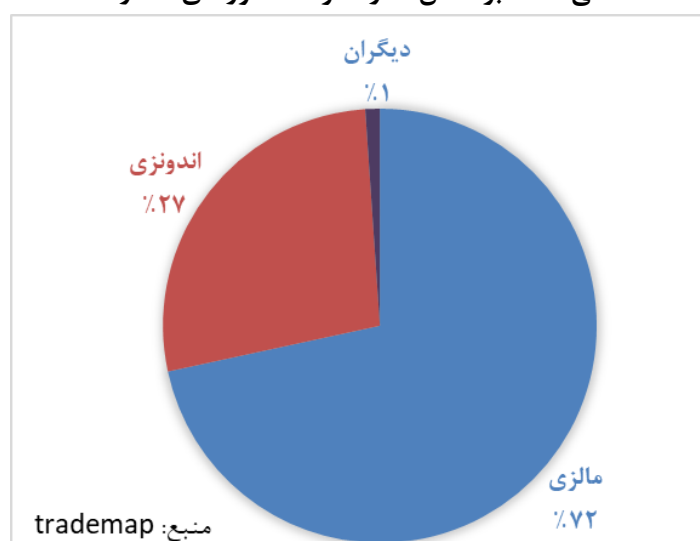
میانگین میزان واردات روغن نخل (پالم) در فاصله پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۱۳. میزان واردات میانگین روغن نخل (پالم) در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

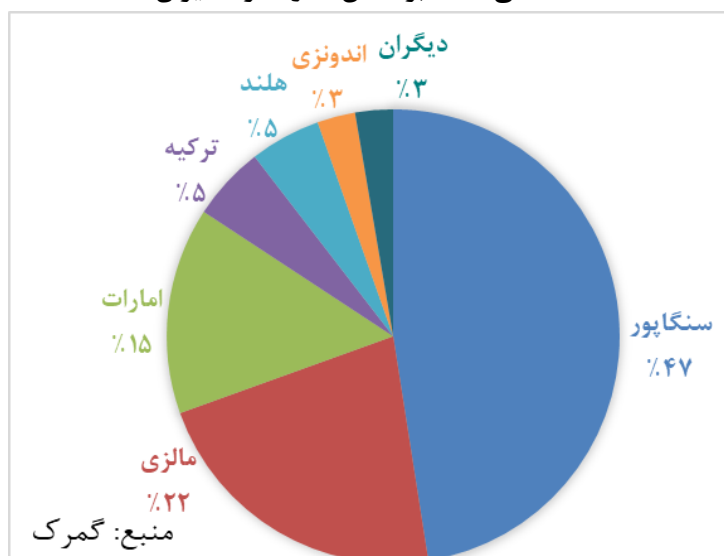
منبع آمار	هزار تن	میلیون دلار
گمرک ایران	۵۵۵	۵۲۸
گمرک کشورهای صادرکننده	۶۶۰	۵۳۷

مبادی وارداتی روغن نخل ایران در نمودارهای زیر نشان داده شده است.

نمودار ۱۸. میانگین سهم مبادی وارداتی روغن نخل (پالم) در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک کشورهای صادرکننده

نمودار ۱۹. میانگین سهم مبادی وارداتی روغن نخل در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک ایران

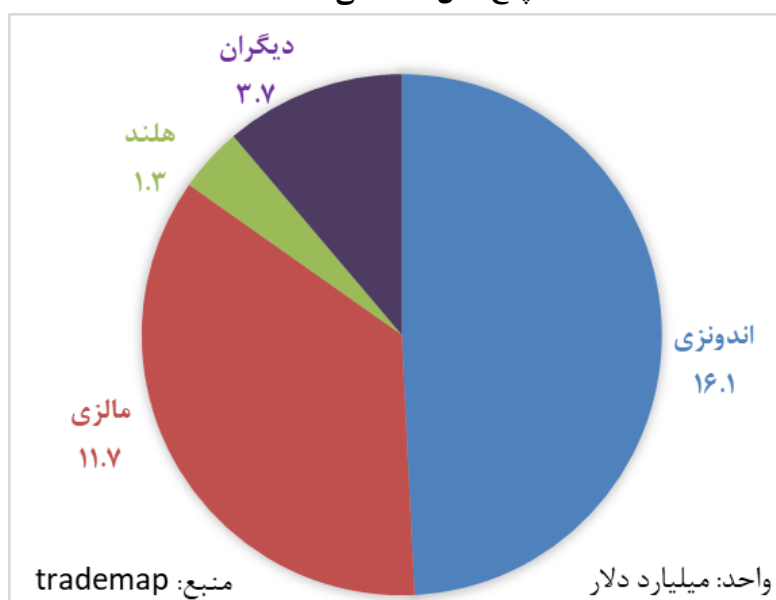

چنان‌که مشخص است واردات روغن نخل تنها از کشورهای مالزی و اندونزی صورت می‌گیرد. طبق آمار گمرک نیز کشورهای سنگاپور و امارات در واردات روغن نخل ایران به‌عنوان واسطه نقش‌آفرینی می‌کنند. نکته جالب توجه دیگر اینکه در واردات روغن نخل، میزان وزن اعلامی از سوی کشورهای صادرکننده حدود ۲۰ درصد بیشتر از آماری است که در گمرک ایران ثبت شده و دلیل این امر نیز می‌تواند کم‌اظهاری، واردات غیرقانونی و یا استفاده از معافیت‌های قانونی در واردات بخشی از روغن نخل به داخل کشور باشد.

در نمودار زیر کشورهای صادرکننده روغن نخل در جهان به همراه میانگین میزان صادرات در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ نشان داده شده است.

نمودار ۲۰. میانگین صادرات بزرگ‌ترین صادرکنندگان روغن نخل جهان در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

کشورهای اندونزی و مالزی عمده‌ترین صادرکنندگان جهانی روغن نخل در پنج سال اخیر بوده‌اند و بیش از ۸۵ درصد بازار جهانی این محصول را در اختیار دارند. با توجه به اولویت‌های استراتژیک مطرح شده درخصوص واردات روغن نخل، مورد زیر پیشنهاد می‌شود:

- لازم است واردات روغن نخل از کشورهای مالزی و اندونزی به شکل مستقیم و در قالب توافق‌های تجاری دوجانبه انجام گیرد و نقش کشورهای واسطه حذف شود.

۷-۵. روغن سویا

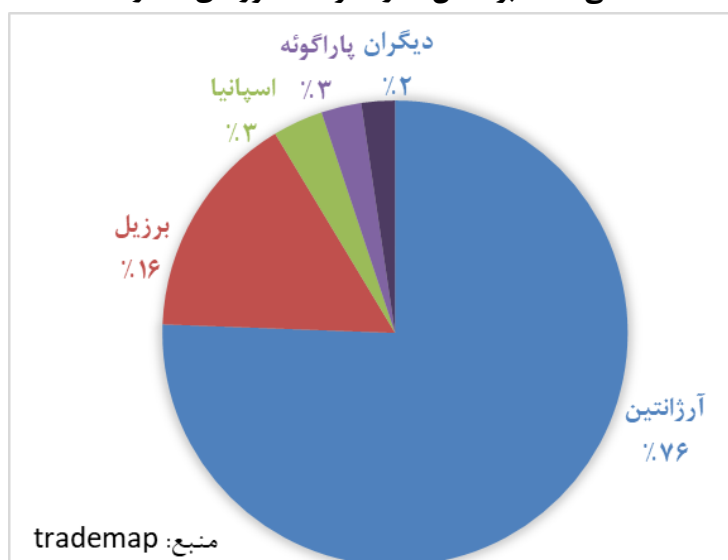
میانگین میزان واردات روغن سویا در فاصله پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ در جدول زیر نشان داده شده است.

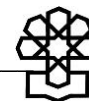
جدول ۱۴. میزان واردات میانگین روغن سویا در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

منبع آمار	هزار تن	میلیون دلار
گمرک ایران	۴۲۸	۴۷۰
گمرک کشورهای صادرکننده	۴۶۰	۴۱۲

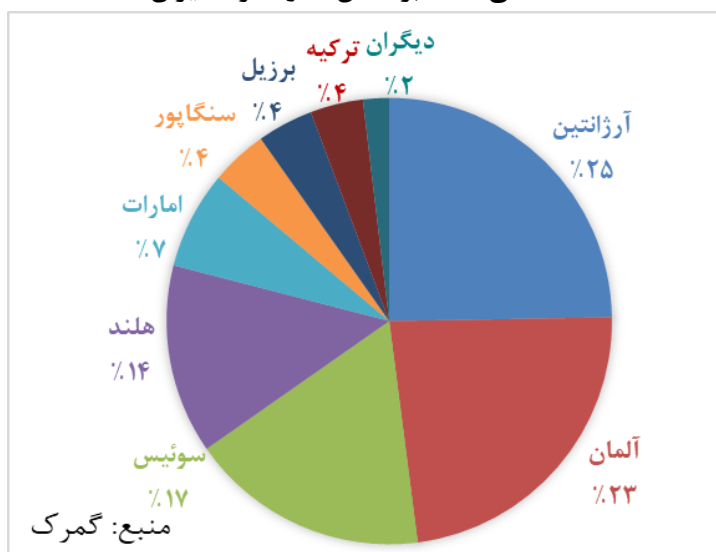
مبادی وارداتی روغن سویا ایران در نمودارهای زیر نشان داده شده است.

نمودار ۲۱. میانگین سهم مبادی وارداتی روغن سویا در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک کشورهای صادرکننده

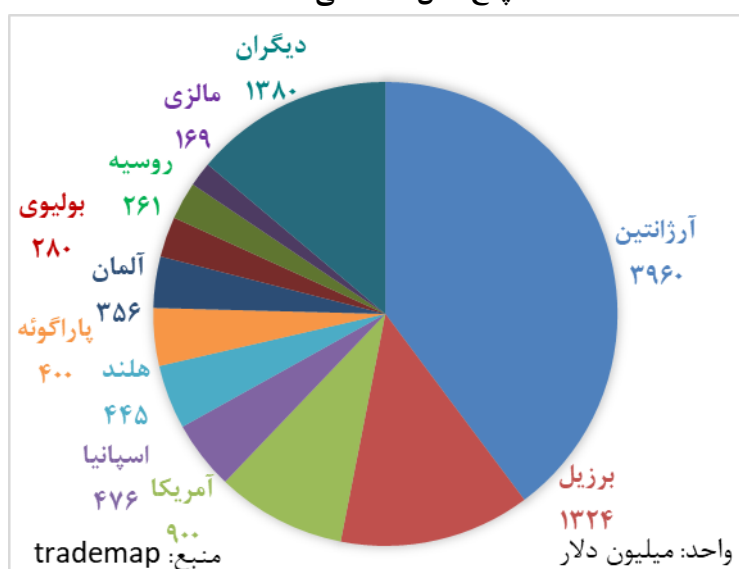

نمودار ۲۲. میانگین سهم مبادی وارداتی روغن سویا در پنج سال
۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک ایران

طبق آمارهای جهانی عمده روغن سویای ایران از کشور آرژانتین تأمین می‌شود و پس از آن کشور برزیل نیز بخشی از روغن سویای ایران را تأمین می‌کند. اما در این مورد نیز واردکنندگان ایرانی بخش قابل توجهی از واردات را از بازارهای کشورهای آلمان، سوئیس، هلند و امارات خریداری کرده‌اند. در نمودار زیر کشورهای صادرکننده روغن سویا در جهان به همراه میانگین میزان صادرات در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ نشان داده شده است.

نمودار ۲۳. میانگین صادرات بزرگ‌ترین صادرکنندگان روغن سویا جهان در
پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

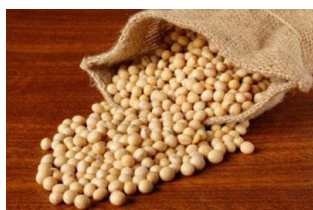

کشورهای آرژانتین، برزیل، آمریکا، اسپانیا و هلند بزرگ‌ترین صادرکنندگان جهانی روغن سویا در پنج سال اخیر بوده‌اند. با این حال برخی از کشورهای منطقه همچون روسیه نیز در بین صادرکنندگان این محصول قرار دارند.

با توجه به اولویت‌های استراتژیک مطرح شده، موارد زیر جزء راهکارهای پیشنهادی به‌منظور بهبود وضعیت واردات روغن سویا هستند:

- در وهله اول این امکان وجود دارد که دست‌کم بخشی از روغن سویای مورد نیاز ایران از کشورهای منطقه همچون روسیه تأمین شود.
- اقدام بعدی آن است که واردات از کشورهای برزیل و آرژانتین، به‌صورت مستقیم و با حذف کشورهای واسط صورت پذیرد.

• همچنین شایان ذکر است در سه سال اخیر و به دلیل اعمال سیاست‌های ویژه وزارت جهاد کشاورزی، واردات روغن سویای ایران به کمتر از نصف کاهش یافته است و روند نزولی دارد؛ چراکه با افزایش میزان تولید و واردات دانه سویا از میزان واردات روغن کاسته شده است. انتظار می‌رود در سال‌های آتی نیز این روند ادامه داشته و نیاز وارداتی به روغن سویا بیش از پیش کاهش یابد.

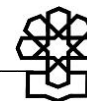
۸-۵. دانه سویا

میانگین میزان واردات دانه سویا در فاصله پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ در جدول زیر نشان داده شده است.

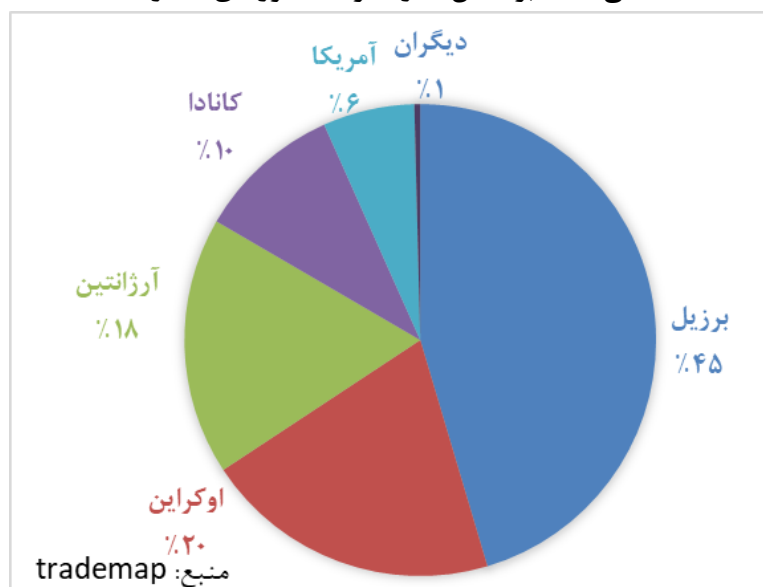
جدول ۱۵. میزان واردات میانگین دانه سویا در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

منبع آمار	هزار تن	میلیون دلار
گمرک ایران	۹۱۰	۴۲۲
گمرک کشورهای صادرکننده	۸۷۱	۳۵۰

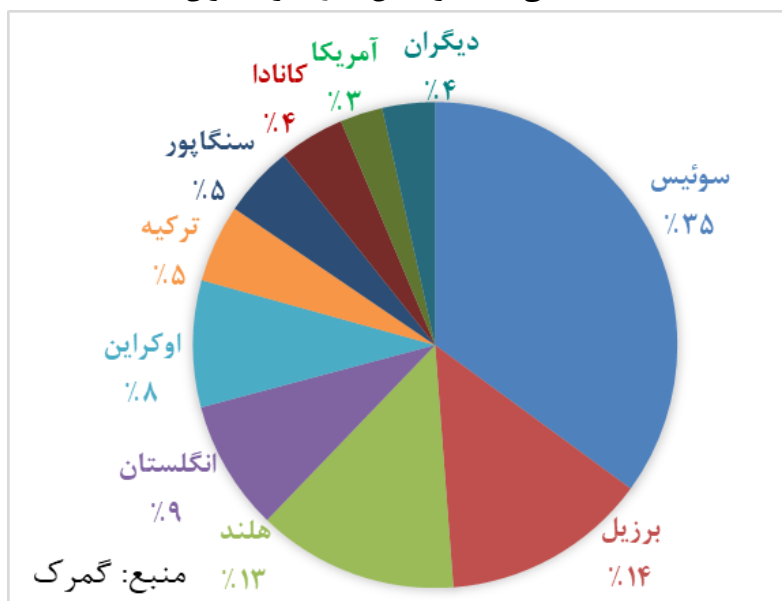
مبادی وارداتی دانه سویای ایران در نمودارهای زیر نشان داده شده است.

نمودار ۲۴. میانگین سهم مبادی وارداتی دانه سویا در پنج سال
۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک کشورهای صادرکننده

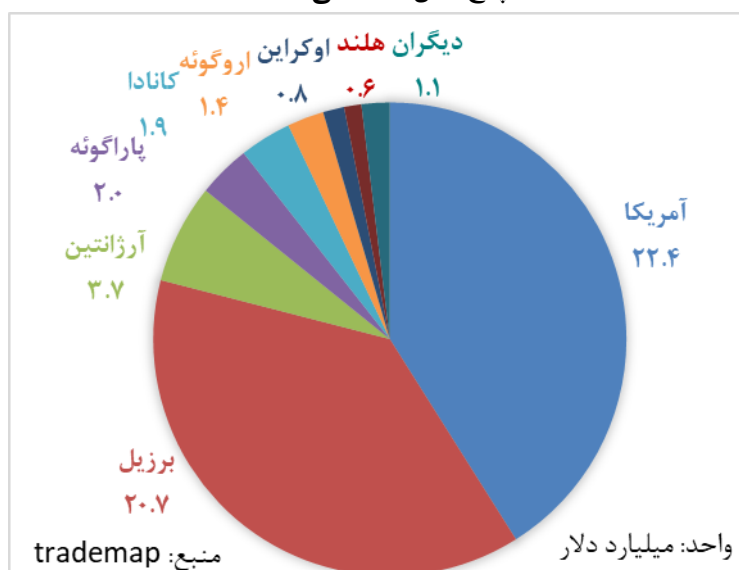

نمودار ۲۵. میانگین سهم مبادی وارداتی دانه سویا در پنج سال
۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک ایران

طبق آمارهای جهانی عمده واردات دانه سویا ایران از کشورهای برزیل، اوکراین، آرژانتین، کانادا و آمریکا انجام گرفته است. با این حال طبق آمار گمرک جمهوری اسلامی، واردکنندگان ایرانی بخش زیادی از این محصول را از کشورهای سوئیس، هلند، انگلستان، ترکیه و سنگاپور خریداری کرده‌اند. در نمودار زیر کشورهای صادرکننده دانه سویا در جهان به همراه میانگین میزان صادرات در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ نشان داده شده است.

نمودار ۲۶. میانگین صادرات بزرگ‌ترین صادرکنندگان دانه سویا جهان در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

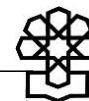
کشورهای آمریکا و برزیل بزرگ‌ترین صادرکنندگان جهانی دانه سویا در پنج سال اخیر بوده‌اند؛ به‌طوری که حدود ۸۰ درصد بازار جهانی این محصول در اختیار این دو کشور است.

با توجه به اولویت‌های استراتژیک مطرح شده، موارد زیر جزء راهکارهای پیشنهادی به‌منظور بهبود وضعیت واردات دانه سویا هستند:

- کشورهایی همچون هند و روسیه نیز جزء صادرکنندگان این محصول هستند و این امکان وجود دارد که بخشی از نیاز وارداتی ایران از سوی آنها تأمین شود.

- اما همچنان کشورهای برزیل و اوکراین بهترین گزینه در بین گزینه‌های موجود برای تأمین بخش قابل توجه دانه سویای ایران هستند که لازم است واردات از آنها در قالب توافقات تجاری دوجانبه و به‌طور مستقیم ساماندهی شود.

- اهمیت واردات دانه سویا زمانی دوچندان می‌شود که بدانیم در پی سیاست‌های وزارت جهاد کشاورزی، میزان واردات این محصول در سه سال اخیر به‌شدت افزایش یافته و به سه برابر سال‌های قبل از آن رسیده است. انتظار می‌رود در سال‌های پیش رو نیز این روند افزایشی همچنان ادامه داشته باشد. همچنین واردات دانه سویا می‌تواند در نهایت به کاهش واردات روغن و کنجاله سویا نیز منجر شود.

۵-۹. گوشت گاو

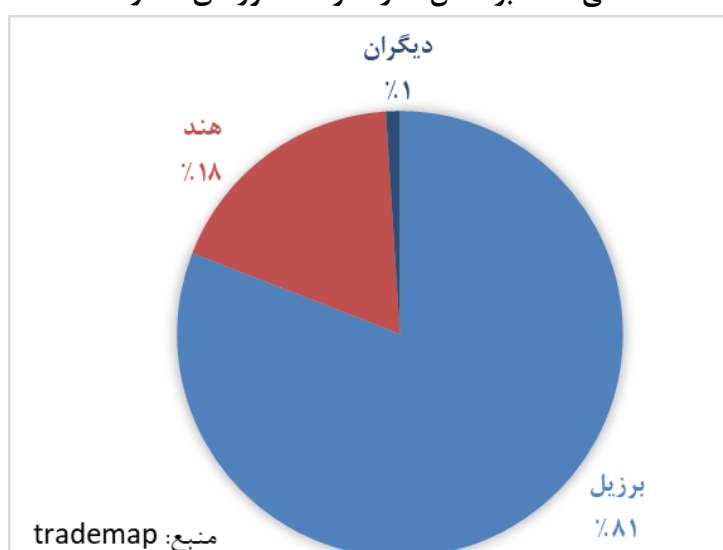
میانگین میزان واردات گوشت گاو در فاصله پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۱۶. میزان واردات میانگین گوشت گاو در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

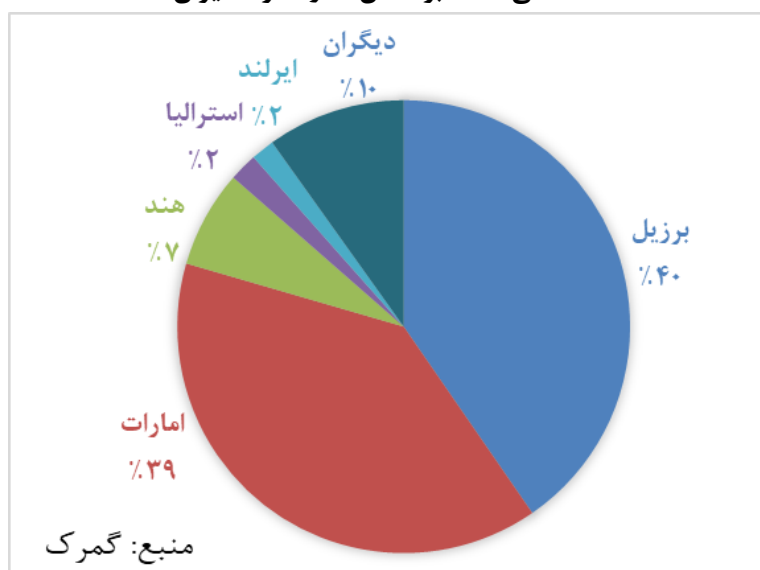
منبع آمار	هزار تن	میلیون دلار
گمرک ایران	۹۰	۴۲۰
گمرک کشورهای صادرکننده	۱۰۳	۴۰۱

مبادی وارداتی گوشت گاو ایران در نمودارهای زیر نشان داده شده است.

نمودار ۲۷. میانگین سهم مبادی وارداتی گوشت گاو در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک کشورهای صادرکننده

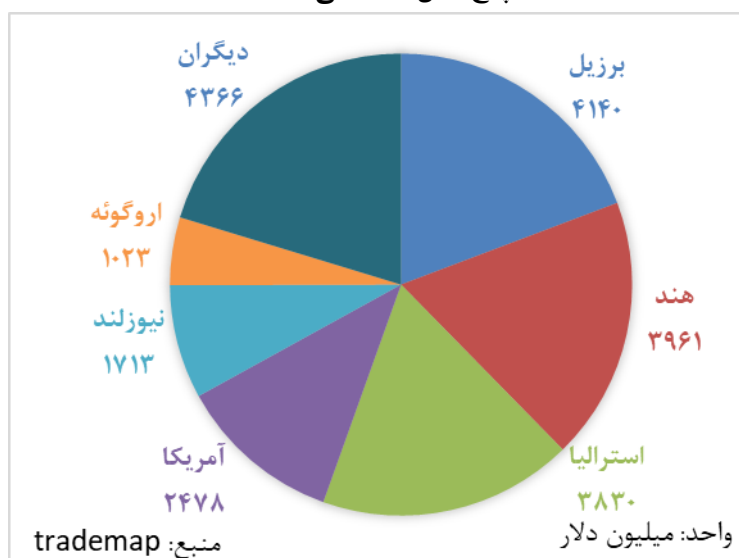

نمودار ۲۸. میانگین سهم مبادی وارداتی گوشت گاو در پنج سال
۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک ایران

چنان‌که مشخص است عمده واردات گوشت گاو ایران از کشور برزیل انجام می‌گیرد و بعد از آن کشور هند نیز سهمی ۱۸ درصدی از بازار ایران دارد. با این حال طبق آمار گمرک، واردکنندگان ایرانی بخشی از گوشت وارداتی را از کشور امارات وارد کرده‌اند. در نمودار زیر کشورهای صادرکننده گوشت گاو در جهان به همراه میانگین میزان صادرات در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ نشان داده شده است.

نمودار ۲۹. میانگین صادرات بزرگ‌ترین صادرکنندگان گوشت گاو منجمد جهان در
پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

کشورهای برزیل، هند، استرالیا، آمریکا، نیوزیلند و اروگوئه بزرگ‌ترین صادرکنندگان جهانی این محصول در پنج سال اخیر بوده‌اند.

با توجه به اولویت‌های استراتژیک مطرح شده، موارد زیر جزء راهکارهای پیشنهادی به‌منظور بهبود وضعیت واردات گوشت گاو هستند:

- کشور هند بهترین گزینه در بین کشورهای فوق برای تأمین گوشت ایران است و می‌تواند دست‌کم بخشی از نیاز ایران در این زمینه را تأمین کند.
- علاوه بر این کشورهای آسیای میانه همچون روسیه، گرجستان و ارمنستان نیز امکان صادرات گوشت غیرمنجمد را به ایران دارند و این امکان فراهم است که بخشی از نیاز وارداتی از طریق این کشورها تأمین شود.

۱۰-۵. جو

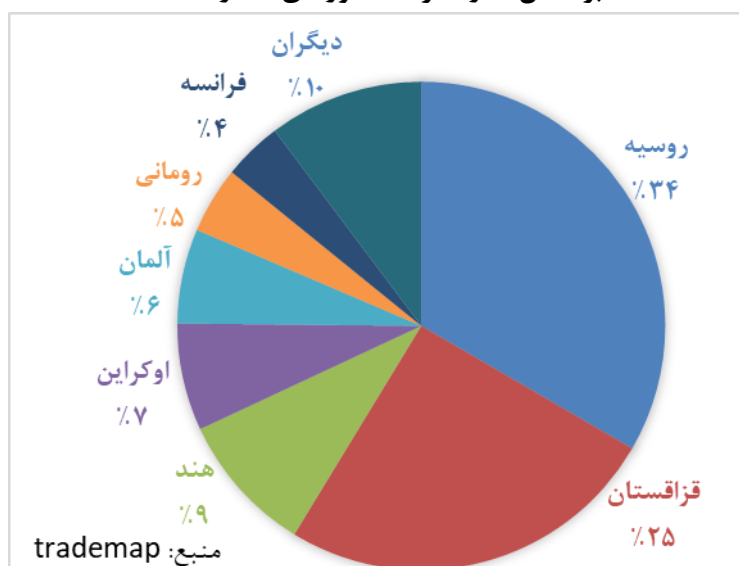
میانگین میزان واردات جو در فاصله پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۱۷. میزان واردات میانگین جو در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

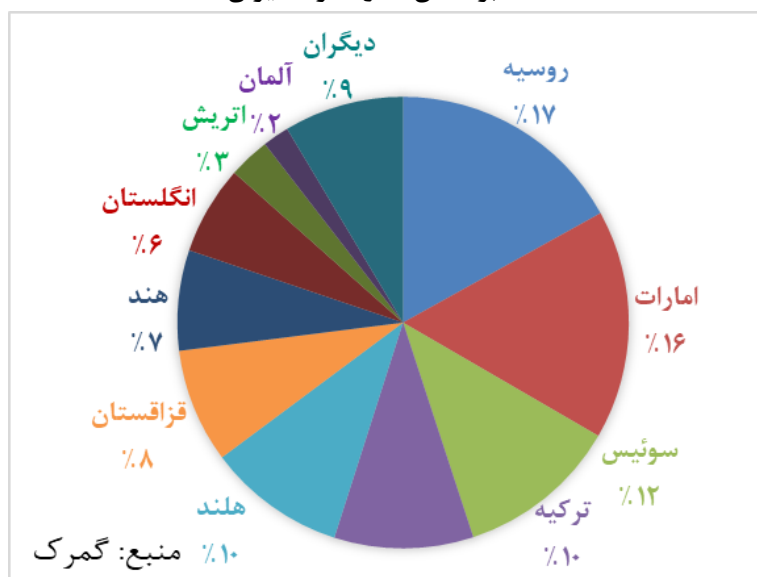
منبع آمار	هزار تن	میلیون دلار
گمرک ایران	۱۴۷۲	۴۱۸
گمرک کشورهای صادرکننده	۱۴۲۸	۳۰۸

مبادی وارداتی جو ایران در نمودارهای زیر نشان داده شده است.

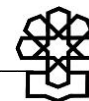
نمودار ۳۰. میانگین سهم مبادی وارداتی جو در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶
براساس آمار گمرک کشورهای صادرکننده

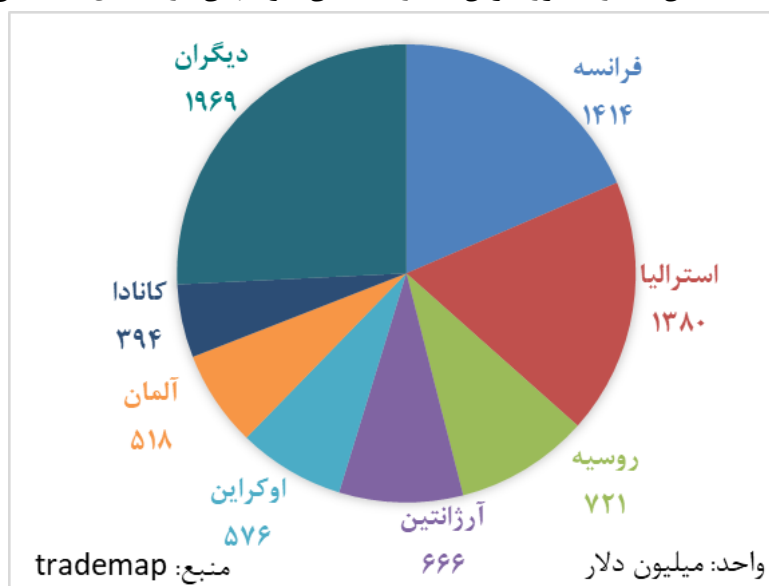
نمودار ۳۱. میانگین سهم مبادی وارداتی جو در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶
براساس آمار گمرک ایران

چنان‌که مشخص است عمده واردات جو ایران از کشورهای آسیای میانه همچون روسیه، قزاقستان، اوکراین و هند تأمین می‌شود. با این حال بخش عمده این واردات از کشورهایی نظیر امارات، سوئیس، ترکیه، هلند، انگلستان، اتریش و آلمان خریداری شده است. در نمودار زیر کشورهای صادرکننده جو در جهان به همراه میانگین میزان صادرات در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ نشان داده شده‌اند.

نمودار ۳۲. میانگین صادرات بزرگترین صادرکنندگان جو جهان در ۵ سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

کشورهای فرانسه، استرالیا، روسیه، آرژانتین، اوکراین، آلمان و کانادا بزرگترین صادرکنندگان جهانی جو در ۵ سال اخیر بوده‌اند.

با توجه به اولویت‌های استراتژیک مطرح شده موارد زیر جزء راهکارهای پیشنهادی به منظور بهبود وضعیت واردات جو هستند:

- کشورهای روسیه، قزاقستان و هند بهترین گزینه واردات جو ایران هستند که امکان تأمین تمامی نیاز ایران به جو را دارند. در حال حاضر نیز بخش عمده واردات جو از همین کشورها تأمین می‌شود.
- باین‌حال لازم است واردات از این کشورها به‌طور مستقیم و در قالب توافق‌های تجاری دوجانبه صورت گیرد.

۵-۱۱. روغن دانه آفتابگردان

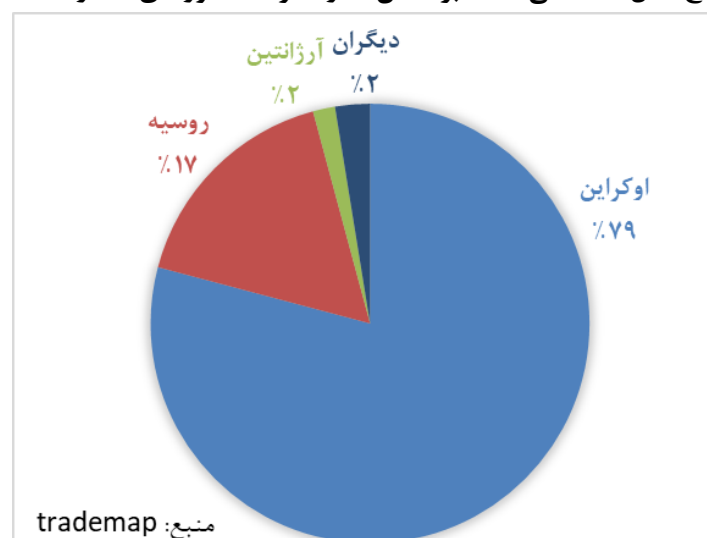
میانگین میزان واردات روغن دانه آفتابگردان در فاصله پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۱۸. میزان واردات میانگین روغن دانه آفتابگردان در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

منبع آمار	هزار تن	میلیون دلار
گمرک ایران	۲۹۶	۳۲۱
گمرک کشورهای صادرکننده	۳۰۴	۲۶۸

مبادی وارداتی روغن دانه آفتابگردان ایران در نمودارهای زیر نشان داده شده است.

نمودار ۳۳. میانگین سهم مبادی وارداتی روغن دانه آفتابگردان در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک کشورهای صادرکننده

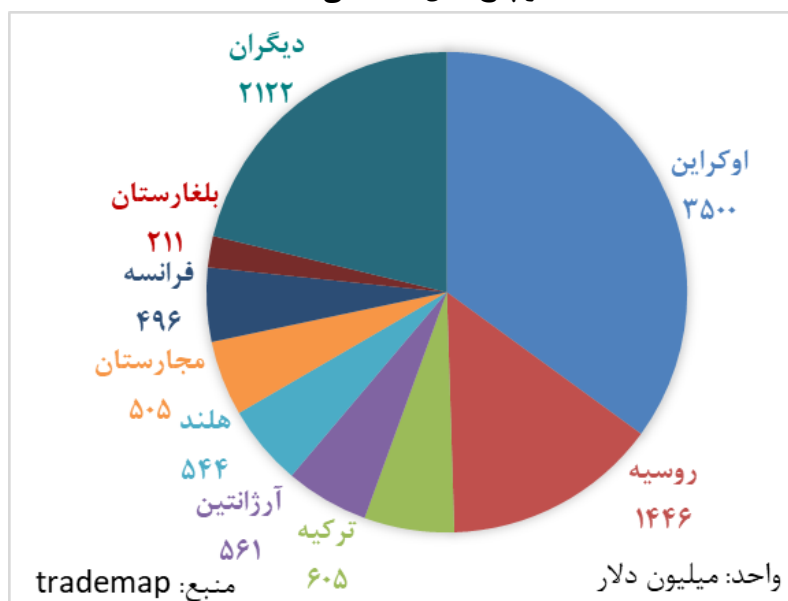
نمودار ۳۴. میانگین سهم مبادی وارداتی روغن دانه آفتابگردان در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک ایران

چنان که مشخص است عمده واردات روغن دانه آفتابگردان ایران از کشور اوکراین انجام می‌شود و بعد از آن کشور روسیه نیز سهمی ۱۷ درصدی دارد. با این حال طبق آمار گمرک، واردکنندگان ایرانی بخش زیادی از این محصول را از کشورهای سوئیس، هلند، امارات، سنگاپور، آلمان و ترکیه خریداری کرده‌اند. در نمودار زیر کشورهای صادرکننده روغن دانه آفتابگردان در جهان به همراه میانگین میزان صادرات در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ نشان داده شده است.

نمودار ۳۵. میانگین صادرات بزرگ‌ترین صادرکنندگان روغن دانه آفتابگردان جهان
در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

کشورهای اوکراین، روسیه، ترکیه، آرژانتین، هلند، مجارستان و فرانسه، بزرگ‌ترین صادرکنندگان جهانی روغن آفتابگردان در پنج سال اخیر بوده‌اند.

با توجه به اولویت‌های استراتژیک مطرح شده، موارد زیر جزء راهکارهای پیشنهادی به‌منظور بهبود وضعیت واردات روغن دانه آفتابگردان هستند:

- با توجه به گزینه‌های موجود و میزان نیاز داخلی، کشور روسیه بهترین گزینه در تأمین روغن دانه آفتابگردان ایران است و می‌تواند بخش قابل توجهی از نیاز ایران را تأمین کند.
- با این حال می‌توان همچنان بخشی از واردات را از کشور اوکراین تأمین کرد که لازم است این واردات به‌طور مستقیم و بدون واسطه صورت گیرد.

۱۲-۵. کره

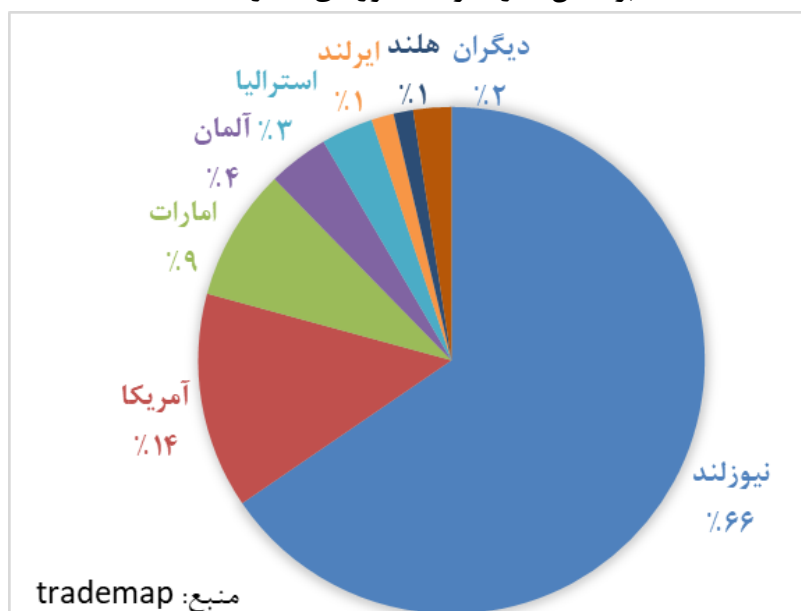
میانگین میزان واردات کره در فاصله پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ در جدول زیر نشان داده شده است.

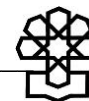
جدول ۱۹. میزان واردات میانگین کره در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

منبع آمار	هزار تن	میلیون دلار
گمرک ایران	۴۶	۲۱۳
گمرک کشورهای صادرکننده	۴۲	۱۵۶

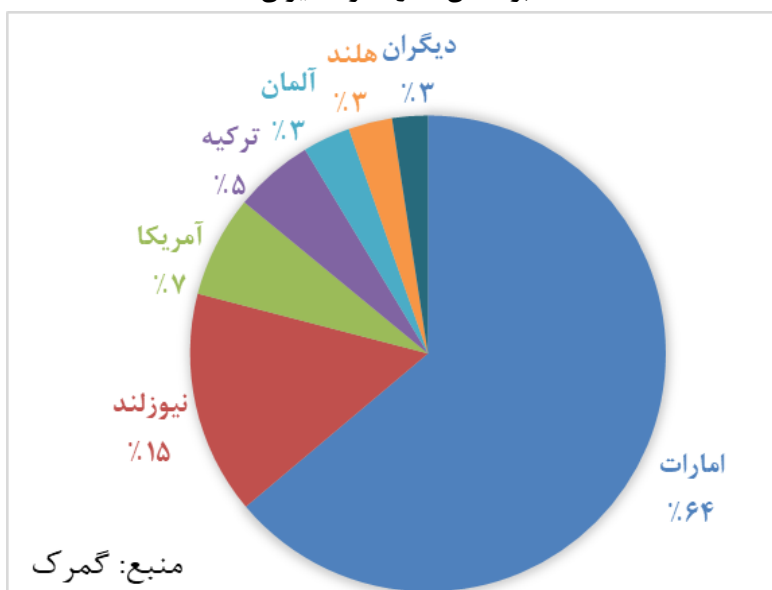
مبادی وارداتی کره ایران در نمودارهای زیر نشان داده شده است.

نمودار ۳۶. میانگین سهم مبادی وارداتی کره در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶
براساس آمار گمرک کشورهای صادرکننده

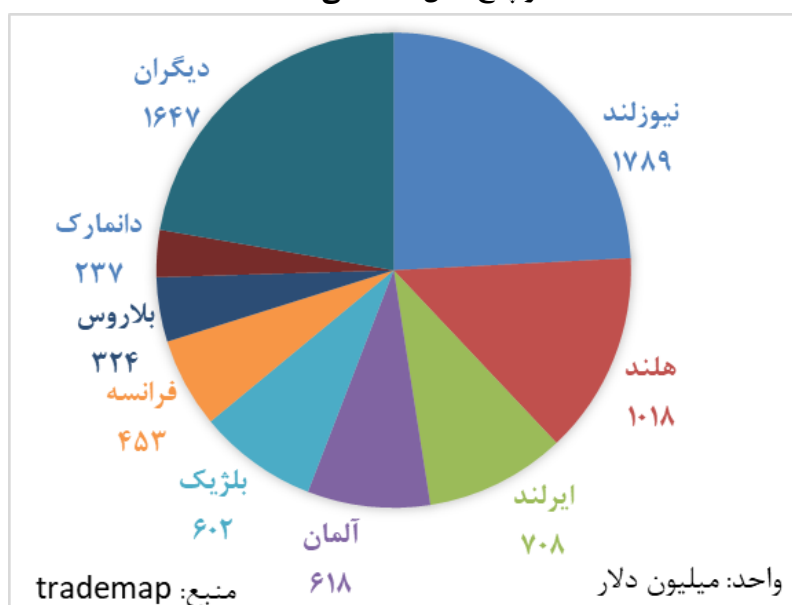

نمودار ۳۷. میانگین سهم مبادی وارداتی کره در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶
براساس آمار گمرک ایران

چنان که مشخص است عمده واردات کره ایران از کشور نیوزیلند انجام می شود و بعد از آن کشورهای آمریکا، امارات، آلمان و استرالیا قرار دارند. باین حال واردکنندگان، این کالا را عمدتاً از کشور امارات وارد کرده اند. در نمودار زیر کشورهای صادرکننده کره در جهان به همراه میانگین میزان صادرات در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ نشان داده شده است.

نمودار ۳۸. میانگین صادرات بزرگ ترین صادرکنندگان کره جهان
در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

کشورهای نیوزیلند، هلند، ایرلند، آلمان، بلژیک، فرانسه و بلاروس بزرگ‌ترین صادرکنندگان جهانی کره در پنج سال اخیر بوده‌اند.

با توجه به اولویت‌های استراتژیک مطرح شده، موارد زیر جزء راهکارهای پیشنهادی به‌منظور بهبود وضعیت واردات کره هستند:

- در بین گزینه‌های موجود کشور بلاروس بهترین گزینه محسوب می‌شود و می‌تواند بخش قابل توجهی از نیاز وارداتی ایران را تأمین کند.
- همچنین کشور هند نیز جزء صادرکنندگان کره در جهان است و می‌تواند بخشی از نیاز ایران را در این زمینه تأمین کند.

۱۳-۵. دانه برای کشت^۱

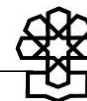
میانگین میزان واردات دانه برای کشت در فاصله پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۲۰. میزان واردات میانگین دانه برای کشت در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

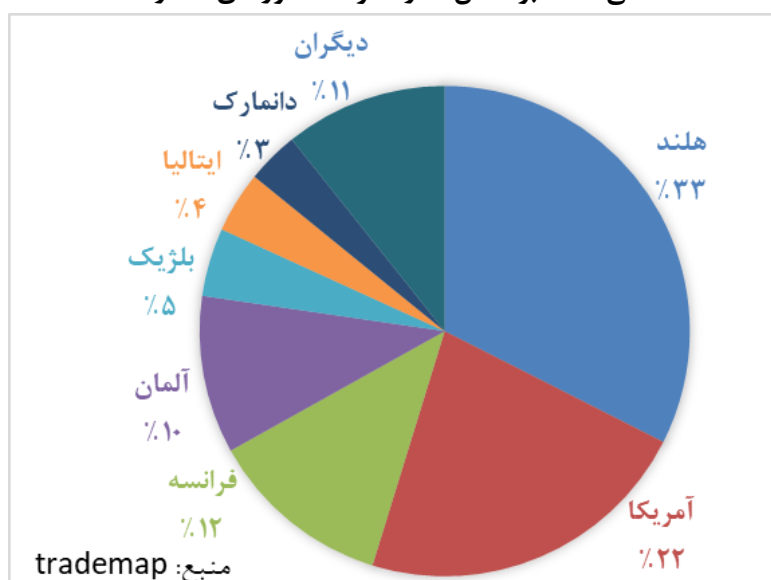
منبع آمار	هزار تن	میلیون دلار
گمرک ایران	۳/۸	۱۱۹
گمرک کشورهای صادرکننده	۲/۶	۷۶

مبادی وارداتی دانه برای کشت ایران در نمودارهای زیر نشان داده شده است.

۱. منظور از «دانه برای کشت» هر نوع دانه‌ای است که برای کشت استفاده می‌شود. دانه برخی از محصولات مانند گندم و یا جو ممکن است در ذیل کد تعرفه اصلی همان کالا وارد شود، اما درخصوص دیگر محصولات از جمله میوه و سبزی، دانه‌هایی که برای کشت مورد استفاده قرار می‌گیرند، ذیل یک کد تعرفه جداگانه وارد می‌شود که عمدتاً از نوع دانه‌های هیبریدی هستند.

نمودار ۳۹. میانگین سهم مبادی وارداتی دانه برای کشت در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک کشورهای صادرکننده

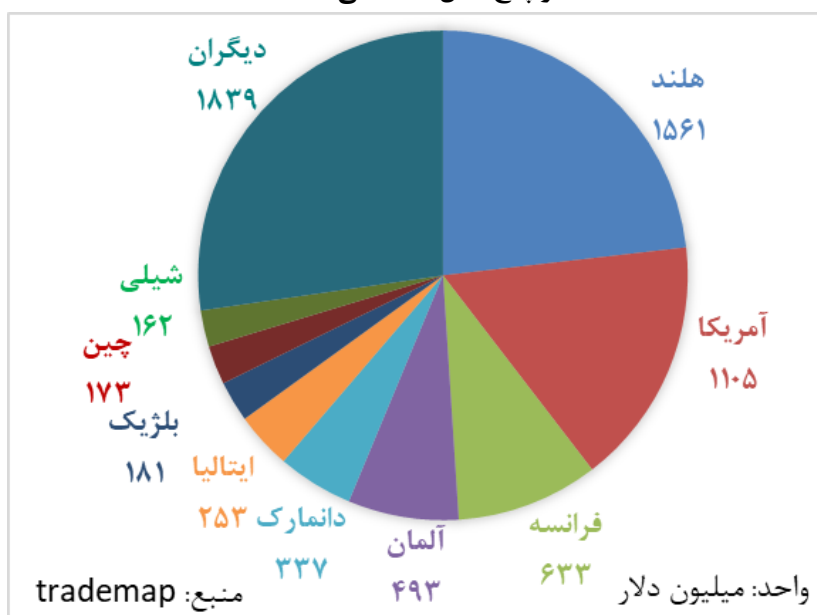
نمودار ۴۰. میانگین سهم مبادی وارداتی دانه برای کشت در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک ایران

چنان‌که مشخص است مبادی اصلی دانه‌های وارداتی ایران کشورهای هند، آمریکا، فرانسه، آلمان، بلژیک و ایتالیا هستند. با این حال در این مورد نیز عمده واردکنندگان، کالای خود را از کشورهای سوئیس و امارات خریداری کرده‌اند.

در نمودار زیر کشورهای صادرکننده دانه برای کشت در جهان به همراه میانگین میزان صادرات در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ نشان داده شده است.

نمودار ۴۱. میانگین صادرات بزرگ‌ترین صادرکنندگان دانه برای کشت جهان
در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

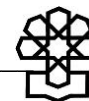
کشورهای هند، آمریکا، فرانسه، آلمان، دانمارک، ایتالیا، بلژیک، چین و شیلی بزرگ‌ترین صادرکنندگان جهانی دانه برای کشت در پنج سال اخیر بوده‌اند. با توجه به اولویت‌های استراتژیک مطرح شده، موارد زیر جزء راهکارهای پیشنهادی به‌منظور بهبود وضعیت واردات دانه برای کشت هستند:

- در بین گزینه‌های موجود، کشور چین بهترین گزینه محسوب می‌شود و می‌تواند بخش قابل توجهی از نیاز ایران در این زمینه را تأمین کند.
- پس از آن کشور هند نیز جزء صادرکنندگان بزرگ در جهان است و این امکان وجود دارد که بخشی از نیاز ایران در این زمینه از کشور هند تأمین شود.

۱۴-۵. دانه آفتابگردان

میانگین میزان واردات دانه آفتابگردان در فاصله پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ در جدول زیر نشان داده شده است.

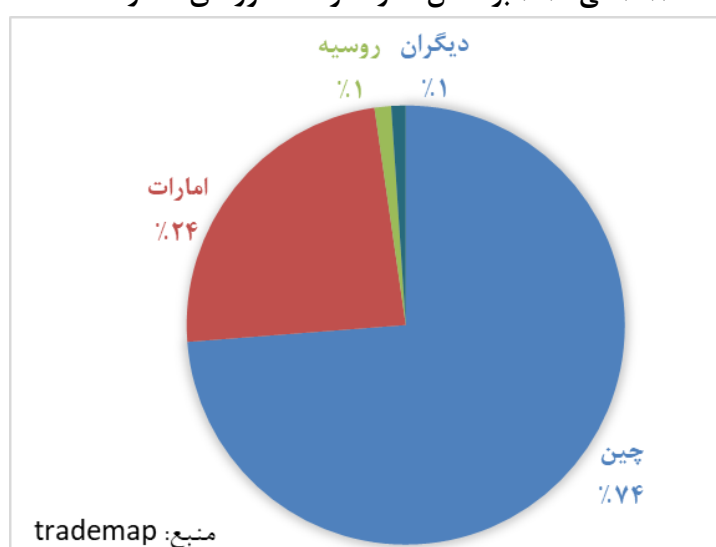

جدول ۲۱. میزان واردات میانگین دانه آفتابگردان در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

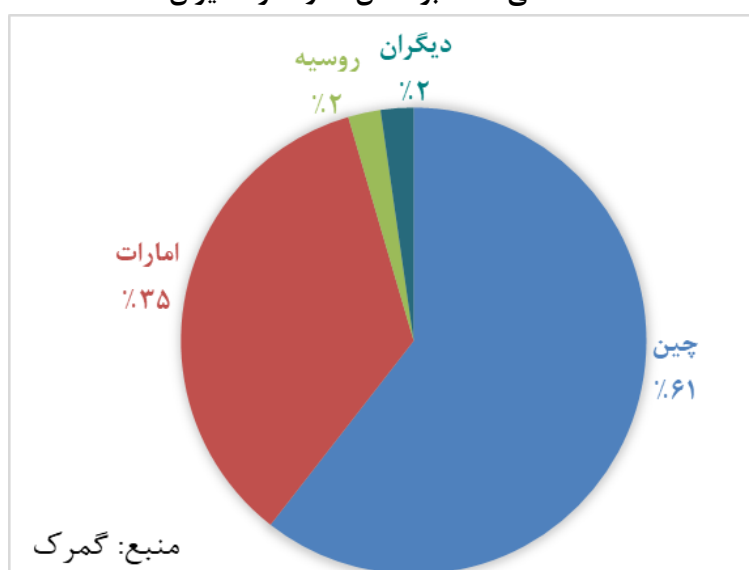
منبع آمار	هزار تن	میلیون دلار
گمرک ایران	۵۸	۸۶
گمرک کشورهای صادرکننده	۷۳	۹۸

مبادی وارداتی دانه آفتابگردان ایران در نمودارهای زیر نشان داده شده است.

نمودار ۴۲. میانگین سهم مبادی وارداتی دانه آفتابگردان در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک کشورهای صادرکننده

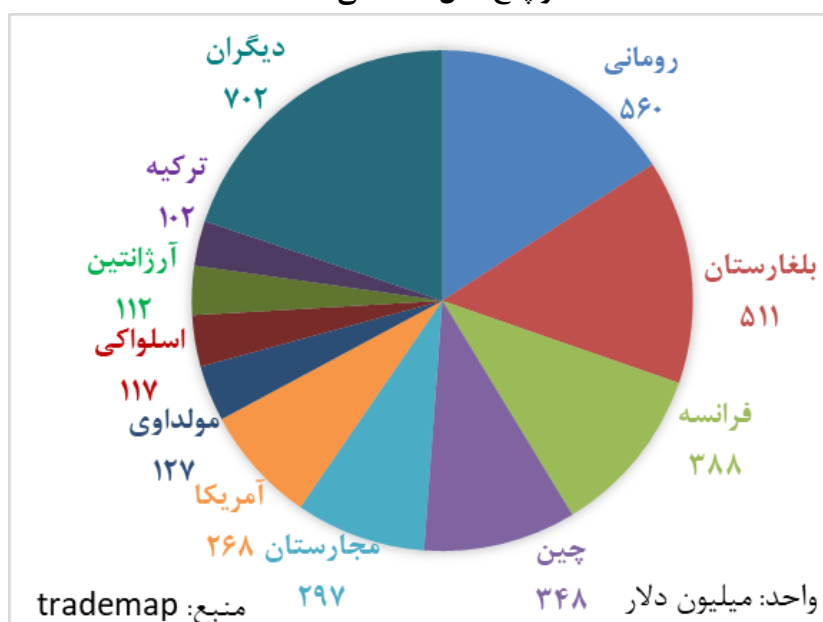

نمودار ۴۳. میانگین سهم مبادی وارداتی دانه آفتابگردان در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک ایران

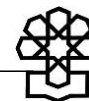
چنان‌که مشخص است عمده واردات دانه آفتابگردان ایران از کشور چین و امارات انجام می‌گیرد. با این حال در این مورد نیز واردکنندگان دانه آفتابگردان چینی آن را بعضاً از کشور امارات وارد کرده‌اند. توضیح اینکه کشور امارات در برخی موارد همچون دانه آفتابگردان، کره و شیر خشک، محصولات وارداتی خود را با ایجاد تغییراتی قابل توجه و اختصاص بخشی از ارزش افزوده تولید آن به خود، به دیگر کشورها از جمله ایران صادر می‌کند. در این شرایط این محصولات جزء صادرات کشور امارات قرار می‌گیرند، هرچند بخش قابل توجهی از ارزش افزوده زنجیره تولید آن محصول در کشور دیگر تولید شده باشد. شایان ذکر است در طول دو سال اخیر میزان واردات دانه آفتابگردان به بیش از دو برابر گذشته افزایش یافته که به نظر می‌رسد مصرفی غیر از روغن‌کشی دارد. بالاتر بودن آمار گمرکات کشورهای مبدأ در مقایسه با آمار گمرک ایران نیز نشان‌دهنده واردات غیرقانونی (قاچاق) و یا همراه با معافیت بخشی از این محصول به داخل کشور است. در نمودار زیر کشورهای صادرکننده دانه آفتابگردان در جهان به همراه میانگین میزان صادرات در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ نشان داده شده است.

نمودار ۴۴. میانگین صادرات بزرگ‌ترین صادرکنندگان دانه آفتابگردان جهان در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

کشورهای رومانی، بلغارستان، فرانسه، چین، مجارستان و آمریکا، بزرگ‌ترین صادرکنندگان جهانی دانه آفتابگردان در پنج سال اخیر بوده‌اند.

با توجه به اولویت‌های استراتژیک مطرح شده، در بین گزینه‌های موجود، کشور چین بهترین گزینه

در زمینه واردات دانه آفتابگردان محسوب می‌شود و می‌تواند تمامی نیاز وارداتی ایران را تأمین کند؛ در حال حاضر همین کشور مبدأ اصلی محصولات وارداتی است.

۱۵-۵. شیرخشک

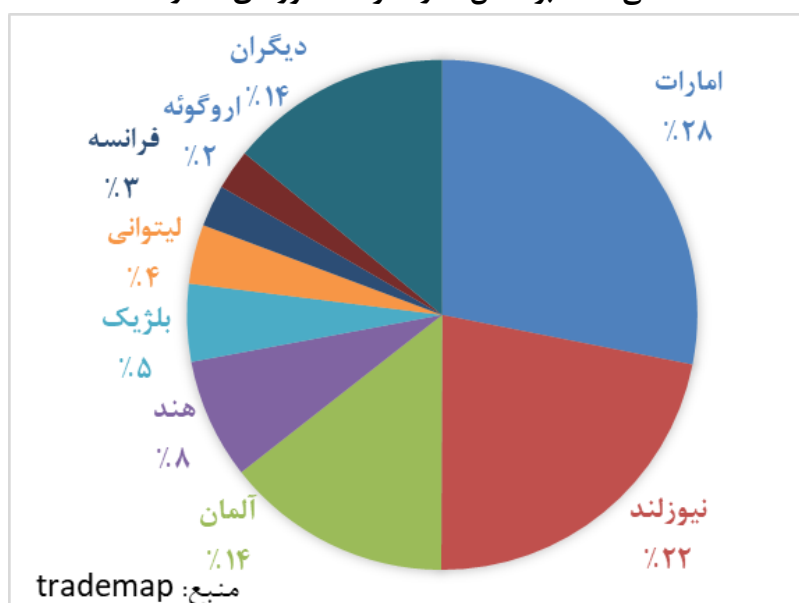
میانگین میزان واردات شیرخشک در فاصله پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۲۲. میزان واردات میانگین شیرخشک در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

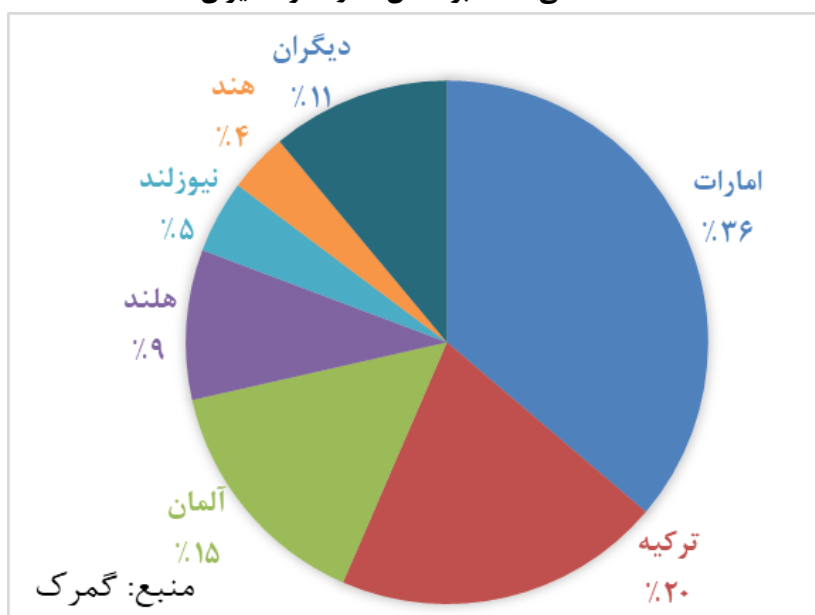
منبع آمار	هزار تن	میلیون دلار
گمرک ایران	۱۴	۸۲
گمرک کشورهای صادرکننده	۱۶	۴۴

مبادی وارداتی شیرخشک ایران در نمودارهای زیر نشان داده شده است.

نمودار ۴۵. میانگین سهم مبادی وارداتی شیرخشک در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک کشورهای صادرکننده

نمودار ۴۶. میانگین سهم مبادی وارداتی شیرخشک در پنج سال
۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ براساس آمار گمرک ایران

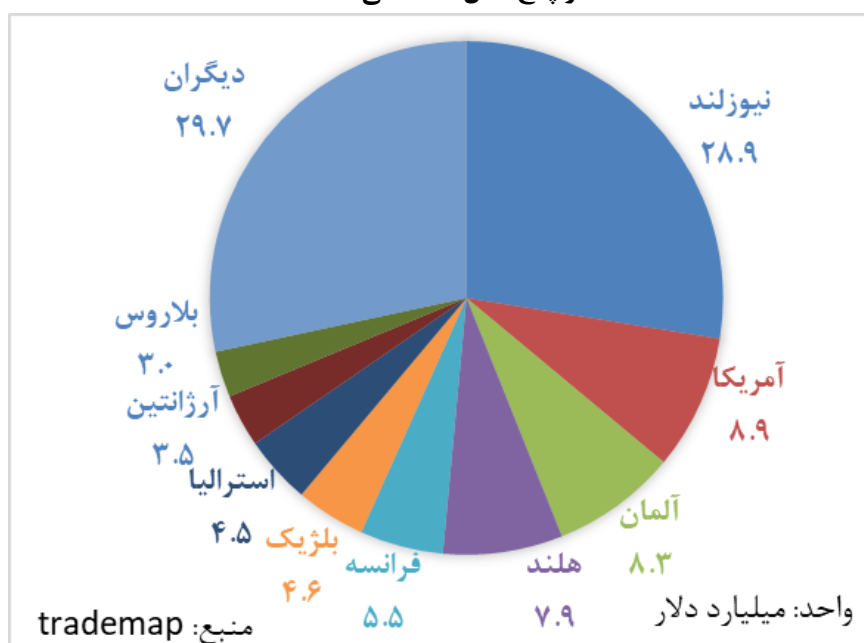

چنان‌که مشخص است عمده واردات شیرخشک ایران از کشورهای امارات، نیوزیلند، آلمان و هند انجام می‌گیرد. براساس آمار گمرک نیز واردکنندگان ایرانی بخش قابل توجهی از شیرخشک را از کشورهای امارات، ترکیه و آلمان وارد کرده‌اند. در این زمینه نیز کشور امارات تولیدکننده اصلی شیرخشک نیست، بلکه برخی از شرکت‌های اماراتی در فرایند تولید نهایی محصولات صادر شده به ایران نقش داشته‌اند.

همچنین گفتنی است شیرخشک وارداتی به دو دسته کلی «شیرخشک صنعتی» برای تولید شیر خوراکی و «شیرخشک نوزاد» که حاوی انواع افزودنی است، تقسیم می‌شود. میزان واردات شیرخشک صنعتی ایران در سال‌های اخیر کاهش یافته و عمده واردات شیرخشک از نوع «شیرخشک نوزاد» است. در نمودار زیر کشورهای صادرکننده شیرخشک در جهان به همراه میانگین میزان صادرات در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ نشان داده شده است.

نمودار ۴۷. میانگین صادرات بزرگ‌ترین صادرکنندگان شیرخشک جهان
در پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

کشورهای نیوزیلند، آمریکا، آلمان، هلند، فرانسه، بلژیک، استرالیا، آرژانتین و بلاروس بزرگ‌ترین صادرکنندگان جهانی شیرخشک در پنج سال اخیر بوده‌اند. با توجه به اولویت‌های استراتژیک مطرح شده، موارد زیر جزء راهکارهای پیشنهادی به‌منظور بهبود وضعیت واردات شیرخشک هستند:

- برای تأمین شیرخشک مورد نیاز کشور، در بین گزینه‌های موجود کشور، بلاروس بهترین گزینه محسوب می‌شود و می‌تواند تمامی نیاز ایران را تأمین کند.
- کشور هند نیز گزینه بعدی در تأمین شیرخشک مورد نیاز کشور محسوب می‌شود.

۶. دسته‌بندی پیشنهادهای اجرایی

تمرکز اصلی در این گزارش ارائه یک تصویر مناسب و خلاصه از وضعیت موجود مبادی وارداتی محصولات اساسی کشاورزی ایران است. با این حال تلاش شده با توجه به داده‌های موجود اقداماتی نیز در راستای بهبود وضعیت مبادی وارداتی، به‌عنوان پیشنهاد اصلاحی اولیه ارائه شود. بنابراین برای امکان‌سنجی و بررسی الزامات هر یک از این پیشنهادها، لازم است در ادامه این گزارش اقدامات و مطالعاتی در دستور کار قرار گیرد. به‌طور کلی در زمینه اصلاح روند واردات محصولات اساسی کشاورزی که موجبات وابستگی به برخی کشورهای خاص را فراهم آورده است، چهار سطح سیاست پیشنهاد می‌شود.

۶-۱. تغییر مبادی وارداتی در مواردی که مبادی وارداتی متناسب با معیارهای استراتژیک انتخاب نشده‌اند

این پیشنهاد زمانی مطرح می‌شود که واردات یک محصول اساسی کشاورزی، با وجود گزینه‌ای مناسب‌تر، از کشورهای دیگری وارد می‌شود.

۶-۲. خرید مستقیم از مبادی اصلی وارداتی در مواردی که مبادی مناسب هستند؛ ولی واردات از کشورهای واسط انجام می‌شود

آمارهای واردات کشور نشان از آن دارند که بخش قابل توجهی از محصولات اساسی کشاورزی ایران، از کشورهای واسطه تجاری همچون سوئیس، امارات و انگلستان تأمین می‌شود که خود جزء تولیدکنندگان عمده آن محصولات نیستند. در این موارد لازم است واردات ایران از مبادی اصلی وارداتی به صورت مستقیم و تحت قراردادهای تجاری دوجانبه ساماندهی شود. در این صورت ایران می‌تواند علاوه بر حذف واسطه‌هایی که ممکن است در زمان‌های بحرانی برای ایران دردسرساز شوند، با برقراری ارتباط مستقیم شرایط را برای تجارت متقابل محصولات تولید داخل با محصولات وارداتی فراهم آورد.

برقراری رابطه مستقیم با تولیدکنندگان اصلی محصولات وارداتی از طرفی امنیت تأمین کالاهای اساسی را بالا می‌برد و از طرف دیگر در بلندمدت می‌تواند موجبات کاهش قیمت خرید محصولات را فراهم آورد.

۶-۳. کشت فراسرزمینی محصولات مورد نیاز در کشورهای مقصد

یکی از سیاست‌های کشورهایی که امکان تولید تمامی محصولات مورد نیاز را در داخل کشور ندارند، اجاره زمین در دیگر کشورها و کشت فراسرزمینی محصولات مورد نظر در آن کشورهاست. در بسیاری از موارد تولیدکنندگان دیگر کشورها امکانات لازم را برای تولید محصول بیشتر در اختیار دارند، ولی به دلایلی از قبیل نبود خریدار و یا نبود کارگر مناسب، سطح تولید خود را افزایش نمی‌دهند. از مزیت‌های کشت فراسرزمینی در مقایسه با واردات می‌توان به بالاتر رفتن امنیت تأمین غذا، رابطه تجاری عمیق‌تر با کشور مبدأ و امکان ایجاد اشتغال برای کشاورزان داخلی در خارج از کشور اشاره کرد.

در حال حاضر امکان کشت فراسرزمینی برخی محصولات از جمله ذرت و سویا مورد نیاز ایران در دیگر کشورها، به خصوص کشورهای آسیای میانه همچون قزاقستان، روسیه و ازبکستان فراهم است. در چنین مواردی ایران می‌تواند با کشت فراسرزمینی این محصولات شرایط را برای کاهش وابستگی به واردات و ایجاد وابستگی متقابل فراهم آورد.

اما باید توجه داشت برخی از این فواید کشت فراسرزمینی تنها زمانی قابل دستیابی است که بازرگانان ایرانی از تحریم‌هایی همچون نقل و انتقال پول، حمل و نقل و کشتیرانی آسیب نبینند؛ چراکه در

این صورت مشکلاتی همچون انتقال عوامل تولید و سرمایه به کشورهای هدف و انتقال محصول نهایی به داخل کشور ایجاد می‌شود و هزینه تمام شده کشت فراسرزمینی افزایش می‌یابد. بنابراین در زمینه کشت فراسرزمینی باید بر کشورهای همسایه و به‌طور خاص بر کشورهای آسیای میانه تمرکز شود که امکان تولید و انتقال محصولات آنها به داخل کشور اثرپذیری کمتری از تحریم‌های خارجی دارد و به‌خصوص کشت فراسرزمینی در کشورهایی همچون برزیل و آرژانتین به‌مراتب دشوارتر است. نکته دیگر آنکه در این گزارش به‌طور ویژه به فرصت‌های پیش روی ایران در زمینه کشت فراسرزمینی پرداخته نشده است و تنها به اینکه این راهکار نیز می‌تواند درخصوص برخی از کالاها مورد توجه واقع شود، اشاره شده؛ چراکه لازم است برای ارائه پیشنهادهای نهایی بررسی‌های عملیاتی بیشتری در این زمینه در دستور کار قرار بگیرد.

۴-۶. بررسی ظرفیت‌های بالقوه تولیدی در کشورهای همسایه و همسو برای خرید محصولات مورد نیاز از این کشورها

به گفته کارشناسان درحال حاضر کشورهای منطقه آسیای میانه و حاشیه دریای خزر امکانات تولید بیشتر برخی از محصولات کشاورزی را دارند؛ ولی به دلیل نبود مشتری مناسب برای آنها، از تمامی ظرفیت تولیدی خود استفاده نمی‌کنند. چنان‌که جمهوری اسلامی ایران بتواند در قالب قراردادهای تجاری دوجانبه و بلندمدت با این کشورها وارد مذاکره شود، این کشورها می‌توانند در زمانی کوتاه ظرفیت تولیدی خود را افزایش دهند و بخش قابل توجهی از نیاز ایران را تأمین کنند. بنابراین یکی از سیاست‌های پیشنهادی، بررسی ظرفیت‌های بالفعل نشده کشورهای همسایه است. اما در این زمینه نیز لازم است مطالعات بیشتری از وضعیت تولید محصولات مورد نظر در کشورهای هدف در دستور کار قرار گیرد تا بتوان به‌طور دقیق‌تر و با اطمینان بیشتر در این زمینه اظهارنظر کرد.

۷. جمع‌بندی پیشنهادهای اجرایی

در ادامه به جمع‌بندی پیشنهادهای اجرایی مطرح شده در مورد هر یک از کالاهای اساسی کشاورزی وارداتی پرداخته می‌شود.

۷-۱. تغییر مبادی وارداتی

براساس مستندات که در بخش‌های پیشین ارائه شد، این امکان وجود دارد که مبادی وارداتی بخش قابل توجهی از محصولات اساسی کشاورزی مورد نیاز کشور اصلاح شود. در جدول زیر لیست محصولات اساسی کشاورزی که امکان تغییر مبادی آنها در کوتاه‌مدت فراهم است آورده شده است.

جدول ۲۳. محصولات اساسی کشاورزی به منظور تغییر در مبادی وارداتی به همراه کشورهای مبدأ پیشنهادی، کشورهای مبدأ فعلی و میزان تخمینی امکان واردات از کشورهای پیشنهادی

کالا	کشورهای مبدأ پیشنهادی	کشورهای مبدأ فعلی	میزان تخمینی امکان واردات از کشورهای پیشنهادی
ذرت	روسیه و هند	کاهش سهم برزیل و اوکراین	۶۰۰ تا ۸۰۰ میلیون دلار
گندم	روسیه و قزاقستان	آلمان، لیتوانی، استرالیا و لتونی	۱/۲ تا ۱/۵ میلیارد دلار
برنج	پاکستان	کاهش سهم هند	۳۰۰ تا ۴۰۰ میلیون دلار
کنجاله سویا	هند و چین	کاهش سهم آرژانتین و برزیل	۴۰۰ تا ۵۰۰ میلیون دلار
شکر خام	هند، پاکستان و بلاروس	کاهش سهم برزیل	۲۰۰ تا ۲۵۰ میلیون دلار
روغن سویا	روسیه	کاهش سهم آرژانتین و برزیل	۱۰۰ تا ۲۰۰ میلیون دلار
دانه سویا	روسیه و هند	کاهش سهم برزیل، اوکراین، آرژانتین، کانادا و آمریکا	۱۰۰ تا ۲۰۰ میلیون دلار
گوشت گاو	هند، روسیه، گرجستان و ارمنستان	کاهش سهم برزیل	۳۰۰ تا ۴۰۰ میلیون دلار
جو	روسیه، قزاقستان و هند	آلمان، رومانی و فرانسه	۸۰ تا ۱۰۰ میلیون دلار
روغن دانه آفتابگردان	روسیه	کاهش سهم اوکراین	۲۰۰ تا ۳۰۰ میلیون دلار
کره	بلاروس و هند	نیوزیلند، آمریکا، آلمان و استرالیا	۲۰۰ میلیون دلار
دانه برای کشت	چین و هند	هلند، آمریکا، فرانسه، آلمان، بلژیک و ایتالیا	۵۰ تا ۸۰ میلیون دلار
شیرخشک	بلاروس و هند	امارات، نیوزیلند، آلمان، بلژیک، لیتوانی و فرانسه	۸۰ میلیون دلار
مجموع کالاهای فوق			۴ تا ۵/۲ میلیارد دلار

چنان‌که در جدول فوق مشخص است به‌طور اولیه می‌توان گفت سالیانه دست‌کم ۴ تا ۵/۲ میلیارد دلار از محصولات اساسی کشاورزی ایران در طول سال‌های اخیر بدون توجه به معیارهای مناسب وارد شده است. در طول سال‌های اخیر میانگین میزان واردات ۱۵ محصول اساسی بررسی شده در حدود ۹/۸ میلیارد دلار بوده است و بنابراین می‌توان گفت بیش از ۵۰ درصد از واردات این محصولات قابلیت اصلاح مبادی وارداتی را در کوتاه‌مدت دارند.

به‌طور مثال در خصوص واردات ذرت در طول پنج سال اخیر میانگین میزان واردات این محصول در حدود ۱/۶ میلیارد دلار بوده است که کشورهای برزیل و اوکراین با سهم ۶۶ و ۲۳ درصدی در صدر مبادی وارداتی قرار دارند. با این حال با توجه به ظرفیت‌های بالفعل شده صادراتی کشورهای روسیه و هند، این امکان فراهم است که ۶۰۰ تا ۸۰۰ میلیون دلار از واردات این محصول، از این دو کشور انجام گیرد.

۷-۲. حذف واسطه‌ها و واردات کالاها از تولیدکنندگان اصلی

علاوه بر اصلاح مبادی وارداتی درخصوص بخشی از کالاهای اساسی کشاورزی که در بخش قبل به آن اشاره شد، لازم است کشورهای واسطه که سهم قابل توجهی در واردات محصولات اساسی کشاورزی ایران دارند نیز حذف و واردات به صورت مستقیم و در قالب توافقی‌های تجاری بلندمدت ساماندهی شود. در جدول زیر سهم کشورهای واسطه در واردات هر یک از کالاهای اساسی کشاورزی در طول پنج سال اخیر نشان داده شده است.

جدول ۲۴. محصولات اساسی کشاورزی به همراه کشورهای واسطه و میزان سهم میانگین آنها از واردات محصولات اساسی کشاورزی ایران در طول پنج سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶

کالا	کشورهای واسطه	سهم کشورهای واسطه از واردات
ذرت	سوئیس، هلند، انگلستان و امارات	۱/۳ میلیارد دلار
برنج	امارات	۲۰۰ میلیون دلار
کنجاله سویا	هلند، سوئیس، امارات و انگلستان	۸۰۰ میلیون دلار
شکر خام	امارات، سوئیس و انگلستان	۳۸۰ میلیون دلار
روغن نخل	سنگاپور، امارات و ترکیه	۴۰۰ میلیون دلار
روغن سویا	آلمان، سوئیس، هلند و امارات	۳۳۰ میلیون دلار
دانه سویا	سوئیس، هلند، انگلستان و ترکیه	۳۲۰ میلیون دلار
گوشت گاو	امارات	۱۷۰ میلیون دلار
جو	امارات، سوئیس، ترکیه، هلند و انگلستان	۲۵۰ میلیون دلار
روغن دانه آفتابگردان	سوئیس، هلند، امارات، سنگاپور، آلمان و ترکیه	۲۳۰ میلیون دلار
کره	امارات	۱۴۰ میلیون دلار
دانه آفتابگردان	امارات	۳۰ میلیون دلار
مجموع کالاهای فوق		۴/۶ میلیارد دلار

چنان‌که در جدول فوق مشخص است در طول پنج سال اخیر حدود ۴/۶ میلیارد دلار از واردات محصولات اساسی کشاورزی ایران به واسطه کشورهای هم‌چون سوئیس، امارات، انگلستان و هلند تأمین شده است که در حدود ۴۷ درصد از واردات این محصولات را شامل می‌شود. این درحالی است که این کشورها مبدأ اصلی وارداتی این محصولات نیستند.

۷-۳. کشت فراسرزمینی و بررسی ظرفیت‌های بالقوه تولیدی

چنان‌که گفته شد درخصوص ارائه پیشنهاد قابل اتکا در زمینه کشت فراسرزمینی محصولات اساسی کشاورزی و همچنین بررسی ظرفیت‌های بالقوه تولیدی این محصولات در کشورهای آسیای میانه، لازم است بررسی‌های دقیق‌تری در دستور کار قرار گیرد. اما در نگاه اولیه می‌توان موارد زیر را در این زمینه مطرح کرد:

- در زمینه کشت فراسرزمینی، امکان تولید محصولاتی همچون دانه سویا و ذرت در کشورهای آسیای میانه فراهم است. همچنین در صورت رفع مشکلات ناشی از تحریم‌های حمل‌ونقل و انتقال پول، کشورهای برزیل و آرژانتین نیز می‌توانند گزینه‌هایی مناسب در این زمینه باشند. بنابراین کشت فراسرزمینی این محصولات می‌تواند یکی از گزینه‌های پیش روی ایران در خصوص تأمین نیازهای داخلی باشد.
- در خصوص بررسی ظرفیت‌های بالقوه تولیدی نیز دست‌کم در مورد دو محصول ذرت و سویا این امکان وجود دارد که در کشورهای آسیای میانه همچون قزاقستان، ازبکستان و روسیه بر میزان تولید افزوده شود و ایران بخشی از نیاز خود را در قالب قراردادهای بلندمدت از این کشورها تأمین کند.

۸. پاسخ به برخی انتقادهای احتمالی

در این بخش به بررسی برخی انتقادهای احتمالی پرداخته می‌شود که ممکن است از سوی مخالفان تغییر روند واردات محصولات اساسی کشور مطرح شود.

۸-۱. گزینه‌های ایران در تأمین محصولات اساسی کشاورزی متعدد و متنوع هستند

اولین نکته‌ای که باید به آن توجه شود این است که براساس آمار ارائه شده که از صادرکنندگان محصولات اساسی مورد نیاز ایران، بازار محصولات اساسی کشاورزی به‌استثنای برخی موارد معدود و خاص، یک بازار انحصاری نیست و این امکان فراهم است که مبادی بیش از نیمی از واردات این محصولات در کوتاه‌مدت تغییر کند. به‌طور خاص می‌توان گفت در مورد هیچکدام از محصولات اساسی مورد نیاز ایران، کشورهای همچون آمریکا و یا کشورهای اروپایی، تنها گزینه‌های موجود نیستند و ایران می‌تواند بخش قابل توجه نیاز وارداتی خود را از کشورهای منطقه تأمین کند. تنها در مورد برخی محصولات از جمله ذرت و دانه سویا شرایط به نحوی است که امکان قطع واردات از کشورهای برزیل و آرژانتین در کوتاه‌مدت فراهم نیست و لازم است برای تداوم روند واردات از این کشورها قراردادهای بلندمدت و دوجانبه منعقد شود.

۸-۲. وجود شرکت‌های بزرگ و چندملیتی در زمینه توزیع محصولات اساسی کشاورزی، مانع

ایران برای تغییر مبادی وارداتی نیست

در حال حاضر در بسیاری از موارد، خریداران محصولات اساسی کشاورزی، به‌جای مذاکره با شرکت‌های تولیدی فعال در کشورهای تولیدکننده، خریده‌های خود را از شرکت‌های بزرگ و چندملیتی فعال در زمینه توزیع محصولات اساسی کشاورزی انجام می‌دهند.

اما در صورتی که یک برنامه مشخص برای تأمین نیاز وارداتی کشور تدوین شود، امکان مذاکرات

دوجانبه و انعقاد قرارداد بلندمدت با کشورهای همسایه فراهم است و به هیچ عنوان وجود شرکت‌های توزیعی مانع تعاملات دوجانبه و انتخاب مبادی وارداتی از سوی ایران نخواهد بود.

این درحالی است که هم‌اکنون خریدهای ایران به‌صورت دفعی و بدون برنامه بلندمدت انجام می‌گیرد. در چنین شرایطی شرکت‌های واسطه‌ای که نقش واردکننده محصولات اساسی کشاورزی را به ایران برعهده دارند، به شرکت‌های توزیعی مطرح مراجعه می‌کنند و محصولات مورد نیاز خود را بدون توجه به مبدأ اصلی آنها تأمین می‌کنند. اما چنان‌که برنامه دست‌کم دو ساله واردات محصولات کشاورزی ایران مشخص باشد، با شروع مذاکرات در زمان مناسب، شرایط برای انتخاب مبادی وارداتی و مذاکره با شرکت‌های تولیدکننده محصولات فراهم خواهد بود.

۳-۸. افزایش قیمت ناشی از تغییر در مبادی وارداتی ناچیز است و در بلندمدت به سود ایران

خواهد بود

نکته دیگری که ممکن است در زمینه حمایت از وضع موجود واردات محصولات اساسی کشاورزی مطرح شود آن است که تغییر در مبادی وارداتی موجب افزایش هزینه خرید محصولات می‌شود و در نتیجه کالا گران‌تر به دست خریداران داخلی می‌رسد.

در پاسخ به این نقد باید به موارد زیر توجه شود:

- اول اینکه افزایش قیمت تنها در تعداد معدودی از کالاها محتمل است و در بخش قابل توجهی از محصولات برنامه‌ریزی و انعقاد قراردادهای بلندمدت به کاهش قیمت نهایی محصول نیز منجر خواهد شد.
- نکته دوم آنکه بخش مهمی از قیمت تمام‌شده محصولات اساسی کشاورزی وارداتی، به حمل‌ونقل آن از کشورهای مبدأ تا ایران مربوط می‌شود. بنابراین انتخاب کشورهای همسایه در مقایسه با کشورهایی که در فاصله به‌مراتب دورتری از ایران قرار دارند، در نهایت به کاهش قیمت تمام‌شده محصولات منجر خواهد شد.
- نکته سوم آنکه گرچه در برخی موارد در کوتاه‌مدت تغییر مبادی وارداتی به افزایش قیمت منجر می‌شود، اما در این موارد نیز با برنامه‌ریزی مناسب (انعقاد قراردادهای پیش‌خرید و بلندمدت شدن قراردادها) این افزایش قیمت در میان‌مدت از بین خواهد رفت. علاوه بر این با توجه به مزایای دیگری که واردات از کشورهای همسایه در مقایسه با واردات از کشورهای غربی در پی دارد، این افزایش محدود قیمت می‌تواند توجیه منطقی داشته باشد. به‌طور خاص در حال حاضر تحریم‌های پولی و مالی آمریکا می‌تواند بخش قابل توجهی از روند واردات محصولات اساسی کشاورزی ایران را با اختلال مواجه کند، درحالی که اگر این واردات از کشورهای همسایه ساماندهی شود، امکان اثرگذاری تحریم‌های آمریکا کمتر است.
- نکته پایانی آنکه در حال حاضر بسیاری از کشورها، به‌خصوص کشورهای پیشرفته اروپایی و آمریکا، تعرفه‌های بالایی برای محصولات کشاورزی خود وضع کرده‌اند که قیمت محصولات وارداتی را بسیار بالا برده

است. در مقابل این کشورها تخفیفات تعرفه‌ای را تنها برای برخی کشورها در نظر می‌گیرند که آنها را به عنوان مبادی هدف انتخاب کرده‌اند. بنابراین در کشورهای توسعه‌یافته غربی نیز نحوه تعرفه‌گذاری محصولات اساسی کشاورزی به صورتی است که واردکنندگان را به سمت کشورهای با اولویت بیشتر سوق می‌دهد.

۴-۸. امکان تغییر مبادی وارداتی در کوتاه‌مدت با استفاده از ظرفیت شرکت‌های دولتی و تغییر تعرفه‌های وارداتی فراهم است

نحوه اجرایی شدن پیشنهادهای مطرح شده و همچنین بازه زمانی لازم برای عملیاتی شدن آنها دیگر ابهامی است که می‌تواند درخصوص پیشنهادهای مطرح شده در این گزارش مطرح شود. در این خصوص باید توجه داشت که در حال حاضر بخش قابل توجهی از واردات محصولات کشاورزی ایران توسط نهادهای دولتی از جمله «شرکت بازرگانی دولتی» و «سازمان پشتیبانی امور دام» صورت می‌گیرد. از آنجا که این شرکت‌ها زیرمجموعه وزارت کشاورزی محسوب می‌شوند، به راحتی می‌توان مبادی وارداتی محصولات خریداری شده توسط آنها را تغییر داد. علاوه بر این از آنجا که خریدهای این شرکت‌ها در ابعاد گسترده صورت می‌گیرد، امکان تعامل با تولیدکنندگان کشورهای همسایه و انعقاد قراردادهای بلندمدت را با آنها دارند. درخصوص واردکنندگان غیردولتی نیز می‌توان مانند دیگر کشورهای دنیا، با استفاده تعیین هوشمندانه تعرفه‌های وارداتی، شرکت‌های واردکننده را به سمت واردات محصولات از مبادی با اولویت بالاتر سوق داد.

بنابراین استفاده از ظرفیت شرکت‌های دولتی فعال در عرصه واردات محصولات اساسی کشاورزی و همچنین تغییر سریع تعرفه‌های وارداتی این محصولات متناسب با اولویت‌بندی کشورها، می‌تواند در کوتاه‌ترین زمان ممکن به تغییر دست‌کم نیمی از مبادی وارداتی محصولات اساسی کشاورزی منجر شود.

۹. ملاحظات اجرایی

ساماندهی مبادی وارداتی محصولات اساسی کشاورزی مطابق با آنچه درخصوص هر یک از کالاها مطرح شد، یکی از اولویت‌های کشور است، اما با این حال باید برای اجرایی شدن این پیشنهادها، ملاحظات اجرایی دیگری نیز مدنظر قرار گیرند که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود.

۹-۱. توجه ویژه به خودکفایی و برنامه‌ریزی بلندمدت برای نیازهای وارداتی

به طور قطع اولویت در تأمین نیازهای اساسی کشاورزی، تأمین آنها از تولید داخلی است و باید تا جایی که منابع داخلی کشور اجازه می‌دهند، از وابستگی به کشورهای خارجی در تأمین این محصولات پرهیز شود. بنابراین پیش از هرگونه برنامه‌ریزی برای تأمین بلندمدت نیازهای اساسی کشاورزی از طریق

واردات، باید میزان تولید و مصرف و درنهایت سهم واردات از تأمین نیاز داخلی، دست کم در یک بازه زمانی سه تا پنج ساله تعیین شود تا بتوان در راستای تعیین مناسب مبادی وارداتی آنها برنامه‌ریزی کرد.

۹-۲. تحلیل یکپارچه بسته‌های تجاری پیشنهادی

در تعامل تجاری با کشورهای هدف و زمانی که قصد انعقاد قراردادهای تجاری را با یک کشور داریم، باید به این نکته توجه کنیم که در صورتی که همه ابعاد تجارت را با آن کشور مدنظر قرار دهیم و تمامی ملاحظات را در یک قرارداد لحاظ کنیم به دستاوردهای بیشتری خواهیم رسید. چنان‌که ایران بخواهد یک قرارداد تجاری در یک زمینه خاص و محدود با یکی از کشورهای همسایه به امضا برساند، ممکن است در آن زمینه شرایط برقراری تعامل برد-برد به گونه‌ای که هر دو طرف به اندازه کافی بهره‌مند شوند، وجود نداشته باشد و به این دلیل احتمال رسیدن به توافق، پایین بیاید؛ اما در صورتی که توافق در مورد چند زمینه تجاری به‌طور همزمان انجام شود، به دلیل بیشتر شدن قدرت اختیار و انعطاف در دو طرف، احتمال رسیدن به توافق، بالا خواهد رفت. از این رو در توافقات تجاری که جنبه این‌چنینی دارند، ابتدا باید دیگر ابعاد تجارت با آن کشورها احصا شود و سپس یک توافق جامع و در همه ابعاد و در قالب یک بسته تجاری به امضا برسد.

۹-۳. استفاده از واردات به عنوان اهرمی برای صادرات تولیدات داخلی

باید در نظر داشت واردات محصولات اساسی کشاورزی ایران می‌تواند به عنوان اهرمی جهت صادرات تولیدات داخلی به کشورهای طرف قرارداد، در مذاکرات در نظر گرفته شود. چنان‌که ایران ظرفیت‌های صادراتی خود را متناسب با بازارهای کشورهای هدفِ توافقنامه‌های تجاری، که بنا دارد محصولات اساسی کشاورزی خود را از آنها وارد نماید، ارزیابی کند، می‌تواند در مذاکرات، تضمین خرید محصولات طرف مقابل در بلندمدت و میان‌مدت را به خرید محصولات ایرانی با کیفیت و مورد نیاز کشور مقابل از ایران منوط کند. در این صورت علاوه بر تحقق هدف مورد نظر این تحقیق، عمق روابط افزایش بیشتری خواهد یافت و بر میزان صادرات غیرنفتی کشور افزوده می‌شود که خود به نوعی در خروج از رکود فعلی که بر تولیدات داخلی حاکم است، کمک خواهد کرد. در این زمینه به‌طور خاص می‌توان به مثال واردات جو بیشتر از کشور روسیه در قبال صادرات گوشت مرغ به این کشور اشاره کرد.

۹-۴. توافقات پولی و بانکی پشتیبان تجارت

نکته‌ای که در هر توافق تجاری حائز اهمیت است، تسهیل تبادلات پولی و مالی از طریق انعقاد موافقتنامه‌های پولی و بانکی با کشور مقابل است. چنان‌که مشکلاتی بر سر راه نقل و انتقال پول بین ایران و کشور مقابل وجود داشته باشد؛ به هیچ عنوان نمی‌توان انتظار داشت اهداف تعیین شده در توافقنامه

تجاری به‌درستی محقق شود. در نتیجه یکی از مسائلی که باید در زمان انعقاد قرارداد تجاری مدنظر قرار گیرد، توافق بر سر راه‌های مختلف تسهیل نقل و انتقال وجوه از قبیل ارائه اعتبار اسنادی، ارائه ضمانتنامه بانکی معتبر، تأسیس بانک مشترک، تجارت با پول‌های ملی دو طرف و ... است.

پی‌نوشت‌ها

۱. سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۲.
2. <http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=30069>
3. <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>
4. <http://www.fao.org/docrep/u8480e/u8480e07.htm>
5. www.tasnimnews.com/fa/news/1393/02/03/346469/
6. <http://moqavemati.net/62230/>
7. <http://farsi.tpo.ir/index.aspx?siteid=1&fkeyid=&siteid=1&pageid=6480>
۸. سایت گمرک جمهوری اسلامی ایران بخش آمار.
۹. سایت ترید مپ tardemap.org.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۶۱۵۱

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: تحلیل مبادی وارداتی محصولات اساسی کشاورزی و ارائه پیشنهادهای اصلاحی

نام دفتر: مطالعات اقتصادی

تهیه و تدوین کنندگان: میرهادی رهگشای، حسین هرورانی

ناظران علمی: سیدعلی روحانی، سعید غلامی باغی

اظهار نظر کنندگان داخل مرکز: دفتر مطالعات زیربنایی (مصطفی بنی‌اسدی)

ویراستار تخصصی: _____

ویراستار ادبی: _____

واژه‌های کلیدی:

۱. کالاهای اساسی

۲. کشاورزی

۳. واردات محصولات غذایی

۴. تحریم

تاریخ انتشار: ۱۳۹۷/۸/۲۶